

KÖNYVTÁRI INTÉZET

KÖNYV

KÖNYVTÁR

KÖNYVTÁROS

2021/5

EOQ MNB

EOQ Magyar Nemzeti Bizottság
Közhasznú Egyesület

EUROPEAN
ORGANIZATION
FOR
QUALITY

Az EOQ nemzeti képviselője

„Minőség–Innováció 2021” – az EOQ MNB Egyesület pályázata

A European Organization for Quality Magyar Nemzeti Bizottság Közhasznú Egyesület (EOQ MNB Egyesület) idén is meghirdette innovációs pályázatát „Minőség–Innováció 2021” címmel. A pályázat célja „a termékek és szolgáltatások vevőorientált minőségfejlesztését szolgáló innovációs eredmények hazai és nemzetközi elismertetése által a hazai versenyképesség növelése”.

A kiírás szabta feltételek a hazai könyvtárak számára is teljesíthetők, hiszen nemcsak vállalatok, hanem a közsférában működő szervezetek is pályázhatnak minőségorientált, illetve társadalmi felelősségvállalásra irányuló innovációval.

Az innováció lehet:

- magasabb minőségi színvonalú vagy környezetbarát termék;
- a minőségfejlesztést vagy környezetvédelmet elősegítő technológiai megoldás, illetve gyártási folyamat;
- magasabb minőségi színvonalú vagy környezetbarát szolgáltatás, illetve közszolgáltatás;
- minőségorientált ipari formatervezés vagy új magasabb minőségi színvonalú márka;
- a minőségfejlesztést elősegítő oktatási program, üzleti koncepció vagy menedzsmentmodell.

Pályázati anyag: Az egyesület oldalán (<https://eoq.hu/>) elérhető a magyar nyelvű űrlap, amit a pályázónak ki kell tölteni, ez maximum három oldal terjedelmű lehet, amihez öt oldalnyi szabadon választott melléklet (termékleírás és fotó, marketinganyag nem megengetett) csatolható.

Nevezési díj a közsférában működő szervezetek számára 100 000,- Ft+ÁFA.

A pályázat teljes szövege az alábbi oldalon érhető el:

<https://eoq.hu/2021/inno21ism.pdf>.

A pályázatokat az info@eoq.hu e-mail-címre kell beküldeni.

A pályázat beadásának határideje: 2021. szeptember 15.

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

30. évfolyam 5. szám

2021. május

Tartalom

Műhelykérdések

- Schlay Georgina – Arany-Nagy Zsuzsanna:** Egy virtuális kiállítás és ami mögötte van: A Kapocs – összközgyűjteményi legó és a ThingLink 3
- Fejős Edina:** Biblioterápia a pandémia idején – Üzenet a palackban online 17
- Biró Bettina:** Közösségek hete – „Egy szívvel, egy lélekkel” 24

Konferenciák

- Bódog András – Szabó Piroska:** Könyvtári vonatkozások
a Networkshop 2021 konferencián 27

Könyv

- Tomori Tímea:** Az információs társadalom kihívásai az iskolapedagógiában
(*Szűts Zoltán: A digitális pedagógia elmélete*) 41
- Elbe István:** Emléke elfeledve? Gondolatok Szabó Károlyról emlékkönyve
kapcsán (*Szabó Károly-émlékkönyv. Szerk. Szőnyi Éva*) 48

From the contents

- Georgina Seblay* –
Zsuzsanna Arany-Nagy: A virtual exhibition and what is behind: Clamp – a "public collection lego" and the ThingLink (3)
- Edina Fejős*:
Biliotherapy during the pandemic –
Message in a bottle (online) (17)
- András Bódog* – *Piroska Szabó*: Library aspects of the Networkshop 2021 conference (27)

Cikkeink szerzői

Arany-Nagy Zsuzsanna, a Budapest IX. Kerületi Szent-Györgyi Albert Általános Iskola és Gimnázium könyvtárosa, az ELTE doktorandája; *Biró Bettina*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Bódog András*, a Könyvtári Intézet Könyvtártudományi Szakkönyvtárának könyvtárosa; *Elbe István*, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; *Fejős Edina*, az MTA KIK osztályvezető-helyettese; *Seblay Georgina*, az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár muzeológusa; *Szabó Piroska*, a Könyvtári Figyelő társszerkesztője, a Könyvtári Intézet Könyvtártudományi Szakkönyvtárának könyvtárosa; *Tomori Tímea*, a Nyíregyházi Egyetem oktatója

Szerkesztő:

Tóth Béla István

Szerkesztőbizottság:

Barátné Hajdu Ágnes, Bánkeszi Lajosné, Dancs Szabolcs, Mezey László Miklós, Németh Márton, Radó Rita, Rózsa Dávid, Szeifer Csaba, Szépvölgyi Katalin, Verók Attila

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3797; E-mail: 3k@oszk.hu; Internet: ojs.elte.hu/3k, ki.oszk.hu/3k, epa.oszk.hu/3k, facebook.com/konyvkonyvtarkonyvtaros

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Fehér Miklós**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Sziládi-Szántó Klaudia**

Olvasószerkesztő: **Cz. Tóth János**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az
Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU ISSN 1216-6804 (Nyomtatott)

HU ISSN 2732-0375 (Online)

Schlay Georgina – Arany-Nagy Zsuzsanna

Egy virtuális kiállítás és ami mögötte van:

A Kapocs – összközgyűjteményi legó és a ThingLink

Közgyűjteményi összefogás

A koronavírus-járvány a kulturális intézményeket soha nem látott kihívások elé állította, a kapuk kényszerű bezárása után a digitális jelenlét maradt szinte az egyetlen lehetőség a látogatókkal történő kapcsolattartásra. Noha a legtöbb magyarországi közgyűjtemény megtalálható az online térben, legalább egy honlappal, Facebook-oldallal, a fokozott digitális jelenlét akár infrastruktúra-fejlesztést is szükségessé tehet. Számos múzeum a járvány előtt is jelentkezett virtuális kiállítással, azonban a kultúrára vágyó múzeumlátogatók és az online órákat tartó tanárok részéről egyaránt megnövekedett az igény, hogy a távolból tudják tartani a kapcsolatot a muzeális gyűjteményekkel. A virtuális kiállítások létrehozásához viszont nem elég a színvonalas tartalom összeállítása, a kivitelezés jelentősen eltér a hagyományos kiállítóterekben zajló munkától, hiszen elsősorban informatikai szakképzettségre van hozzá szükség. De mit tehetnek azok a közgyűjtemények, ahol nem dolgozik múzeumi informatikus, vagy nem fér bele a munkaidejébe a megnövekedett digitális igény kiszolgálása?

Talán példaadó lehet számukra a *Kapocs* elnevezésű összközgyűjteményi projekt (lásd <https://pim.hu/hu/kapocs-osszkozgyujtemenyi-lego>), melyet a 2020-as MuseumDigit konferencián Czékmány Anna színháztörténész, a Petőfi Irodalmi Múzeum Múzeumpedagógiai és Felnőttképzési Főosztályának vezetője mutatott be. A programban a Szépművészeti Múzeum és a szervezetileg hozzá tartozó Magyar Nemzeti Galéria, a Magyar Nemzeti Múzeum, a Petőfi Irodalmi

Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Nemzeti Levéltár, valamint a Digitális Pedagógiai Módszertani Központ vett részt. Az együttműködés alapját a különböző típusú közgyűjtemények kultúrkinccseinek, különleges tárgyainak és dokumentumainak közös bemutatása, és az új összefüggések feltárásának igénye adta. Jelen írásban az együttműködés keretében létrehozott, az együttműködést címében is kifejező *Kapocs – összközgyűjteményi legő* című virtuális kiállítás, valamint a *ThingLink* nevű ingyenesen is használható, virtuális tárlat készítésére alkalmas program kerül górcső alá. A kiállítás teljességre törő bemutatása helyett annak csupán két jelentős része, a *Nemzetállam* és a *Könyvtár- és múzeumalapítás* című tematikák képezik a vizsgálat tárgyát, melyek irányadóak a projekt egészére nézve. A tárlat *Nemzetállam* című részét és a digitális háttérét biztosító *ThingLink* szoftvert Schlay Georgina, a *Könyvtár- és múzeumalapítás* című részt Arany-Nagy Zsuzsanna elemezte múzeum- és könyvtár-pedagógiai szempontból.

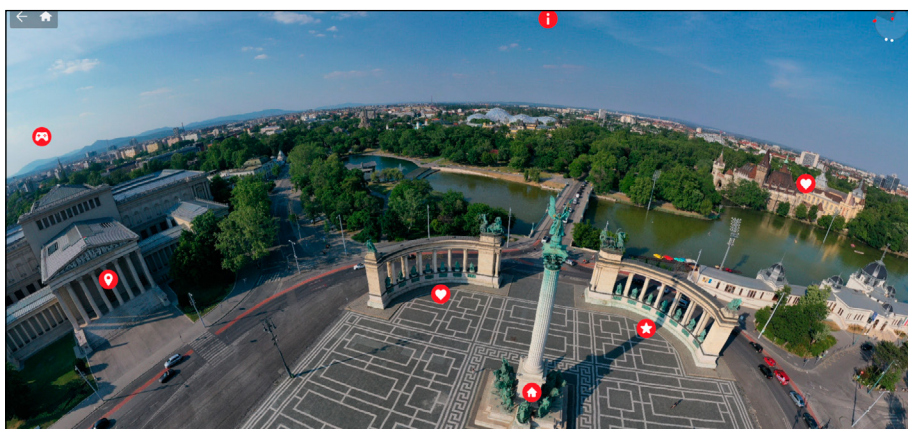
Régi téma új formában

A *Kapocs* projekt résztvevői a *ThingLink* alkalmazás segítségével három hét alatt készítették el a reformkort és az 1848-as forradalom eseményeit bemutató virtuális tárlatot, amelynek a fő témája a nemzeti identitás kialakulása a 19. században. A kiállítás létrehozásának háttéréről, valamint a koncepció kialakításáról a virtuális tárlat kezdőoldalán olvashatunk bővebben. Az együttműködés célja – és a gyorsaság oka – a váratlanul meghirdetett online oktatás segítése, a történelemtanárok munkájának támogatása volt. Azonban a virtuális tárlat ennél jóval többet ad: a közoktatás kötelező történelmi ismeretein túl megismerhetünk új forrásokat, valamint nemzeti intézményeink 19. századi eredettörténetét. Továbbá az online tér lehetővé teszi, hogy a tárgyakat a munkatársak kiléptessék az intézményi keretéből, kapcsolódási pontokat keresve más közgyűjtemények tárgyaival, ezáltal új narratívákat létrehozva.

A virtuális kiállítás kezdőlapja

A látogatókat látványos grafikai megoldás fogadja a kezdőképernyőn, amelyen nemcsak a forradalom szimbólumának számító Petőfi, de az identitáskérdésben és a forradalom eseményeiben központi szerepet játszó Nemzeti Múzeum épülete is helyet kapott. A grafikusok által létrehozott kollázst még látványosabbá teszi az animáció: a kapocs felirat gemkapocsból formált a betűje időnként megmozdul, az ismert Petőfi-daggerrotípa pedig elő-előtűnik a múzeum épülete mögül. A kiállítás tematikus részeit, melyek egy-egy címszóra kattintva érhetőek el, a kiállítás címében, koncepciójában is visszaköszönő kék gemkapcsok kötik össze. Az alkalmazás sajátossága, hogy a háttérképen elhelyezett lebegő ikonok segítségével lépegethetünk a tartalmak között, vagy hívhatunk elő bővebb információkat. Nézzünk bele közösen az első „fejezetbe”!

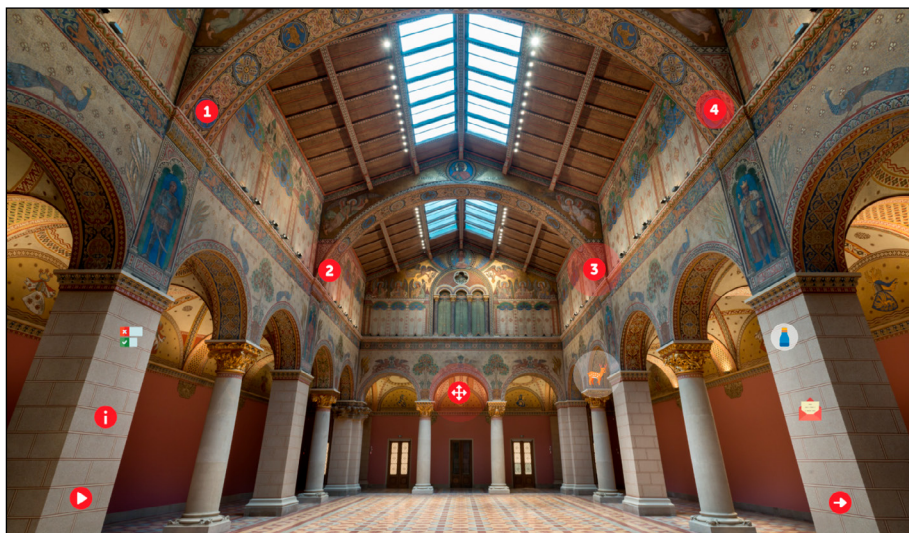

A Nemzetállam című kiállításrész kezdőlappja

A nemzeti identitás és a közgyűjtemények

A Nemzetállam című részben egy igazán látványos elem fogadja a látogatókat: a Hősök tere és környékének 360 fokos panorámaképe. A hagyományos információ ikon (i) mögött rövid áttekintő szöveg olvasható a nemzeti identitásról, amely egyben a többi ikon felfedezésére is ösztönzi a látogatót. A legtöbb lebegő ikon mögött rövid leírás, történet vagy a részleteket bemutató fénykép található. Néhány ikon segítségével azonban 3D-s tereket is megnyithatunk. Elsőként a Szépművészeti Múzeum lokációt jelölő ikonjára kattintva közelebb kerülhetünk az épülethez – sajnos ez a panorámakép már nem túl jó minőségű –, majd beléphetünk a Román Csarnokba.

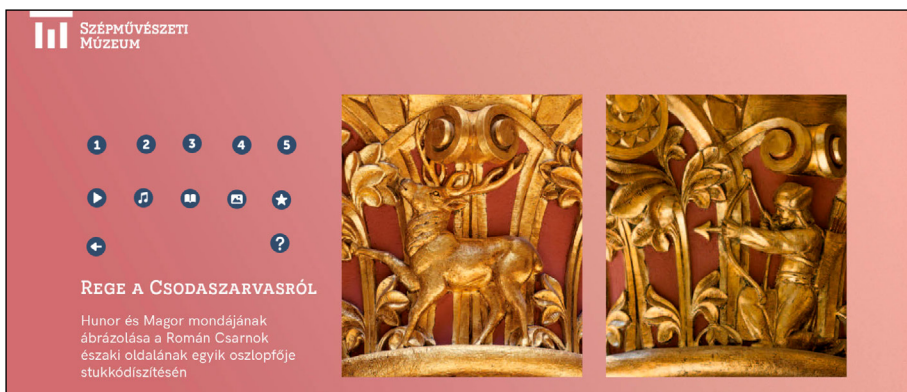
Az itt látható számokkal jelölt lebegő ikonok kijelölnék egy látogatói útvonalat, vagyis megmutatják, hogy milyen sorrendben érdemes meghallgatni a Román Csarnok alakjainak történetét. Az első számú ikon révén megnyíló oldalon Ozorai Pipó történetével ismerkedhetünk meg részletesen, és egy beágyazott videó

A Román Csarnokot bemutató virtuális terem

segítségével virtuális látogatást tehetünk a várában. A többi ikon mögötti másik három alak (Szécsi Dénes, Könyves Kálmán, Szent Imre/IV. Béla) bemutatása kevésbé részletes: miközben meghallgatjuk a róluk szóló történeteket, megnézhetjük a Reissmann Károly Miksa által 1903–1904-ben készített ábrázolásokat. A többi ikon mögött a csarnok történetét bemutató videó és hanganyag található.

Ezután a környezetébe simuló, nehezen észrevehető, szarvast ábrázoló lebegő ikon révén átléphetünk a Hunor és Magor mondáját a kulturális emlékezet szempontjából bemutató oldalra, ahol szintén érdemes minden ikon mögött rejlő tartalmat megnézni, hiszen nemcsak klasszikus feldolgozások, hanem kortárs értelmezések is helyet kaptak ebben a részben. A kék számokkal jelölt ikonok, valamint a könyv, a kép, a csillag és a kérdőjel szimbólummal ellátott ikonokra klikkelve további részleteket tudhatunk meg a nemzeti mitológiáról, valamint Arany János verses eredetmondáiról. Ezen kívül két – külső forrásból beágyazott – videó is helyet kapott ezen az oldalon. A lejátszás szimbólummal jelölt ikon mögött egy 1996-ban készült, László Gyula rajzait felhasználó animáció található a *Rege a csodaszarvasról* címmel. A hangjegy szimbólummal jelölt ikon mögött pedig Sub Bass Monster azonos című klipjét tekinthetjük meg. Mindkét videó a YouTube-ról került beágyazásra a virtuális kiállításba, azonban míg az animáció a készítő Kecskemétfilm hivatalos csatornáján került közzétételre, addig a videóklip már nem az előadó hivatalos csatornájáról származik, noha mint tudjuk, a YouTube-nál fellépnek a jogtalanul feltöltött tartalmak ellen. Ellenérvként felhozható, hogy mivel egy magánember nonprofit csatornájáról van szó, ráadásul nem sajátjaként, hanem az előadó megnevezésével tette fel a klipet, így ez talán méltányos használatnak is tekinthető.

A Hunor és Magor mondáját bemutató kiállításrész

A balra mutató nyíl ikon segítségével visszalépve a Román Csarnokba felfedezhetünk más lebegő ikonokat is. A kép közepén található négyágú nyíl ikonra kattintva beljebb léphetünk a múzeumban, habár az egyértelműen nem derül ki, hogy az épületben hol járunk, talán a Román Csarnok oszlopokon túli részén. Mindenesetre nem mindennapi szemszögből tekinthetjük meg a mennyezet freskóit. Az itt található ikonok mögött a heraldikáról, a címerképekről, a nemességről és a nemesi családokról ismerhetünk meg érdekes információkat és történeteket. Mivel ezek a címerek más közgyűjtemény épületében is megjelennek, így az alkotók párhuzamot vontak a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának Bécsi kapu téri épülete között, ahol hasonló dekorációk figyelhetőek meg a folyosókon (lásd távcső ikon). Sajnos azonban ezek nem kerülnek részletezésre, de egy memóriajátékkal (lásd játékkonzol ikon) megismerhetünk egy válogatást az említett intézmények címereiből, és felfedezhetjük, hogy nem is olyan egyszerű megkülönböztetni és megjegyezni a címerek szimbólumait.

A címerekkel és a heraldikával foglalkozó kiállításrész

Valójában ezekben a virtuális termekben derült csak ki, mintegy véletlenül, hogy a digitális kiállítás nem pusztán a vizualításra épül, audioanyagok is elhelyezésre kerültek benne. Sajnos azonban nem kapunk jelzést a látogatás előtt, hogy érdemes beállítani a hangszórókat, így egy-egy lebegő ikonra történő kattintás után a hirtelen elinduló – írott szöveg nélküli – beszéd meglepetésként érhet minket, vagy éppen bekapcsolt hangszóró hiányában lemaradhatunk ezekről az értékes tartalmakkal bíró narrációkról. Azonban a hanganyagok jól hallhatóan nem stúdióban készültek, eléggé zajosak. Viszont a ThingLink program sajátossága, hogy – elsősorban a vakok és gyengénlátók számára – minden írott szöveg meghallgatható az *Immersive reader* segítségével, így a szövegekhez nem szükséges saját hangfájlokat feltölteni. De ahogy a példa is mutatja, érdemes jó minőségű hangfájlokat készíteni és felhívni rájuk a figyelmet, hiszen ilyen módon is színesíteni lehet a tartalmakat.

A képernyő bal felső sarkában található ház ikon segítségével visszatérhetünk a Kapocs kezdőoldalára, a mellette lévő nyílra kattintva viszont csak egy-egy szintet lép vissza a program. A Szépművészeti Múzeumból kilépve ismét a Hősök terén találjuk magunkat. Innen egy látványos üstökös ikon segítségével átjutunk a város egy másik pontjára, a Lánchídhöz, míg a bástya ikon a Várnegyedben található Magyar Nemzeti Levéltár épületéhez vezet a látogatót.

A Lánchíd ikonja az átadás korába repít vissza bennünket, itt is számos további tartalmat rejtő ikonnal találkozunk. Érdekességként szerepel például az építés során, 1848 júliusában történt baleset rendőri jelentése, egy Tolna megyei követutasítás, de az átadási ünnepséget megörökítő Barabás Miklós-festményen szereplő híres emberekről is többet megtudhatunk. A Magyar Nemzeti Levéltár ikonja az épület elé helyezi a látogatót a virtuális térben. Az itt elhelyezett színes ikonok mögött az intézményt bemutató videóval, a címeres üvegablakok történetével és egy, a szekkókat bemutató hangfelvétellel találkozunk. Ezen a ponton egy hangsúlyeltolódás figyelhető meg, hiszen míg a Szépművészeti Múzeum több termét, részletét megismerhettük, a levéltár épületébe egyáltalán nem nyerünk betekintést. Helyette a papírrepülő ikon segítségével a Magyar Nemzeti Múzeum épületéhez léphetünk tovább. A Nemzetállam című első tematikus „fejezet” utolsó részében is számos ikon került elhelyezésre, és rövid leírások, illusztrációk, intézményi honlapokon elhelyezett tanulmányok segítségével ismerkedhetünk meg a múzeum alapítástörténetével, valamint az épületnek a március 15-i forradalom eseményeiben betöltött szerepével.

Ahogy azt a kezdőlap információs felületén olvashattuk, a tárlat múzeum-pedagógiai kooperációban készült el. Ennek megfelelően számos interaktív tartalommal találkozhatunk: a ThingLinktől független alkalmazásokkal (elsősorban a *Learning Apps* segítségével) készített, majd a virtuális kiállításba beillesztett, vagy az intézmények honlapján elérhető kvizekkel tesztelhetjük tudásunkat. A Hősök terén például – egy beágyazott link segítségével – a Magyar Néprajzi Lexi-

kon nemzet definíciójába kell beilleszteni a hiányzó szavakat. A Szépművészeti Múzeum előtt egy mélyebb tudást vagy alaposabb utánajárást igénylő, a múzeum honlapján található kvíz segítségével ismerhetjük meg a múzeumépület történetét. Az Ozorai Pipó alakját bemutató oldalon egy interaktív idővonal mutat rá a kulturális emlékezet összetettségére. A játékok végén minden esetben megnézhetjük a pontszámunkat és a helyes válaszokat is. A címereket bemutató teremben pedig könnyedebb, ugyanakkor egyáltalán nem egyszerű memóriajátékkal utazhatunk vissza a 14–15. századba.

A tárlat egyik legerethetőbb, közösségi élményt nyújtó interaktív tartalma a Román Csarnokban elhelyezett szavazófelület, amellyel leadhatjuk voksunkat arra nézve, hogy mennyire releváns ma az építők által megfogalmazott nemzetkép. Először egy kérdőív segítségével adhatjuk meg válaszainkat a nemzeti identitásra vonatkozó kérdésekre, majd a beérkezett eredményeket összesítve megtekinthetjük százalékos formában és vizuális módon, infografika segítségével. Ennek köszönhetően végül kiderül, hogy hasonló módon gondolunk-e az egyes kérdésekre, mint a kitöltők többsége.

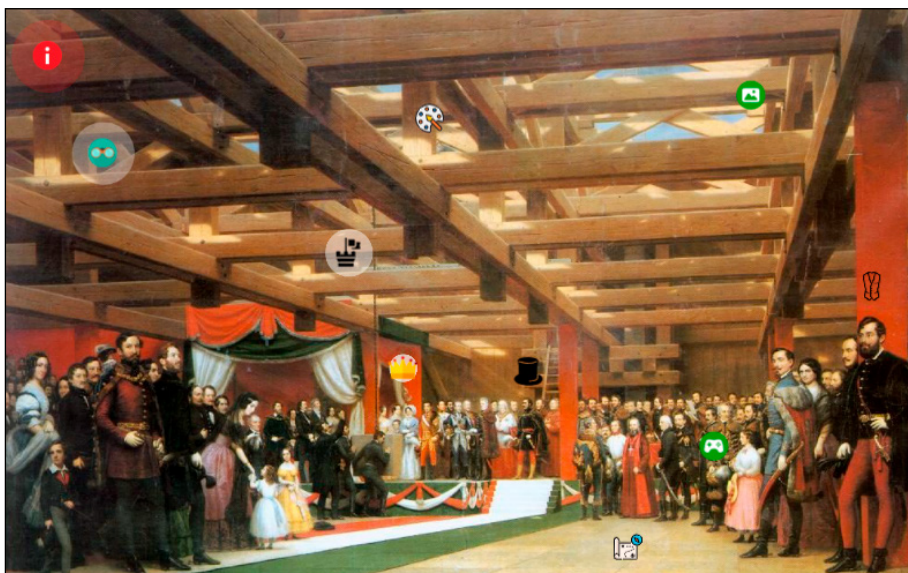

Közösségi szavazás a nemzeti identitás elemeiről – értékelő rész bibás névelőhasználattal

A Magyar Nemzeti Levéltár és a Lánchíd virtuális oldalain is számos interaktív tartalommal találkozhatunk. Például a LearningAppsszel készített kvíz a Lánchíd alapkőletételének részleteire kérdez rá, de a tudásunk tesztelése előtt megnézhetünk egy videót is a témáról. Emellett izgalmas részletek felfedezésére ösztönzik a látogatót, például a Lánchíd „terem” háttérét adó Barabás Miklós-festményen, amelyen feltételezhetően maga az alkotó is szerepel.

Kevésbé jól sikerült interaktív tartalom rejtőzik a korona ikon mögött. A Lánchíd-társasjátékban a leírás alapján pesti polgárok bőrébe bújhatunk,

és megpróbálhatunk elsőként átjutni a hídon. Az alapkoncepció jó, azonban az alkotók nem adták meg a pontos játékszabályokat. Továbbá nem lehet a számítógépen lejátszani a játékot, hiszen nincsenek mozgatható bábuk, csak az egyes mezőkhöz rendelt jutalmak, amelyek egyébként ötletesek. A Magyar Nemzeti Levéltár virtuális termében az interaktív tartalom reflektál a Szépművészeti Múzeumban megismert címerekre: itt a címerábrázolásokat lehet összepárosítani azok leírásaival. A Magyar Nemzeti Múzeum épülete előtt a már megismert LearningAppsszel készített játékok is helyet kaptak. Kipróbálhatjuk, hogy mennyire ismerjük a historizáló falfestészetet, a forradalmi ereklyéket és a Nemzeti Múzeum történetét.

A Lánchíd felépítését ismertető kiállításrész

Erénye a virtuális kiállításnak, hogy rétegzett látogatói utakat kínál a látogatóknak, vagyis a diákok számára önállóan felfedezhető izgalmas tartalmat nyújt, ugyanakkor a felnőttek számára is vannak benne érdekességek. A különböző színes ikonok jól láthatóan helyezik el az interaktív tartalmakat és a bővebb információkat a látványos háttereken, az alkotók kihasználták a vizualizáció során a program nyújtotta lehetőségeket. Ráadásul az ikonok a felfedezés örömeit is magukban rejtik, hiszen sosem tudhatjuk, mit találunk a következő mögött. Azonban nem mindenhol egyértelmű a navigáció: van, ahol a játékkonzol ikon nem a várt játékot, „csak” egy hosszú leírást takar, míg a kezdőlapot szimbolizáló házikon sem mindig a kezdőlapra visz vissza. Emellett a navigációt segítő lebegő ikonok is lemaradtak az egyes „termekben”, így a látogató számára problémás lehet visszatérni a korábbi termekbe, hiszen a képernyő bal felső

sarkában is van egy kezdőlap-ház ikon, valamint egy visszalépést segítő nyíl, de ennek használata sincs egyértelműen leírva a kiállítás elején.

Azonban a virtuális tárlatból kifelé mutató linkek, például a Szépművészeti Múzeum Klasszikus ókor kiállításának oldala, a Román Csarnok felújítását bemutató kiállítás, illetve a Magyar Nemzeti Levéltár címeresleveleinek adatbázisa, kitágítják az online tárlat határait, és az egyébként is bőséges tartalmat befogadhatatlanná teszik. A kelletténél hosszabb látogatási idő érdektelenségbe fulladhat, az irreleváns tartalmak átugrása révén felszínes benyomást kap a látogató, ugyanakkor egy kattintással meg is lehet szakítani a látogatást. Ehhez hasonló negatívum, hogy ezek az intézményi honlapokra mutató linkek különböző korábbi tartalmak kavalkádját adják (például a Szépművészeti Múzeum épülettörténete kvíz), így a kiállítás jól kialakított egységes képe, határai elmosódní látszanak. Persze mindez akár pozitívum is lehet, hiszen a virtuális kiállításához, illetve az intézményi honlapokra történő visszatérésre ösztönözheti a látogatót.

A Nemzetállam című rész után további hat tematika került kidolgozásra, érdekes tartalmakkal a nemzetiségekről, a 19. századi kommunikációról, a március 15-i forradalom eseményeiről, valamint annak emlékezetéről. Nézzük hát az írásunk elején beharangozott Könyvtár- és múzeumalapítás című rész elemzését.

Könyvtár- és múzeumalapítás

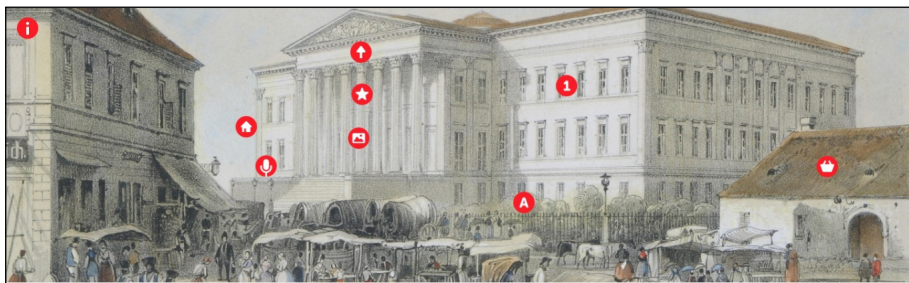
A főoldalon látható menü negyedik témáját választva a látogatók nemzeti könyvtárunk, az Országos Széchényi Könyvtár alapításának történetével ismerkedhetnek meg. A felület interaktív ikonjaira kattintva egészen 1802-től, az alapítástól követhető nyomon a közgyűjtemény kialakulása.

A fent, középen elhelyezkedő, kódexszerű ikonra kattintva olvasható, hogyan és miért bocsátotta közhasználatra Széchényi Ferenc hatalmas anyagi áldozatok árán kialakított magángyűjteményét. Itt is hiányzik az audiotartalomra való figyelmeztetés, így bekapcsolt állapotú hangszórók nélkül a felhasználó könnyen lemarad a könyvtár alapító okiratából hallható részletről, amellett, hogy a kattintás után azonnal induló hangfelvétel zavaró lehet azok számára, akik az írott szöveg olvasásával szeretnék kezdeni az ismerkedést.

Az ismertető végén a link egy LearningApps-játékhoz vezet, ahol a játékosoknak katalóguscédulák alapján kell eldönteniük az egyes kötetekről, lehet-e az része Széchényi Ferenc gyűjteményének. A játék ötletes és hasznos, ám szakavatott szemek nélkül a „virtuális katalóguscédulák” értelmezése nehézkes lehet. Könyvtár-pedagógiai szempontból azonban a feladat remekül használható a bibliográfiai leírás készítésének és értelmezésének tanítása során.

Valamivel lejjebb, a levél ikonra kattintva Széchényi István 1803-ban édesapjának írott levelével ismerkedhetnek meg a felhasználók. A levélben a 12 éves Széchényi taglalja, mennyire nagyra tartja édesapja (Széchényi Ferenc) hazának tett

gesztusát, amelyet a jövőben követendő példának tart. A LearningApps felületre vezető link alatt a teljes eredeti levél megtekinthető, a feladat pedig didaktikailag jól használható annak érdekében, hogy megismertessük a tanulókat a régies nyelvezettel, elemezve így többek közt az anyanyelvünkben végbement változásokat. A szöveg emellett sokrétűen, akár vitaindítóknak is használható a tanítás során, rávilágítva többek közt a szülő-gyermek kapcsolatra, a tisztelet kérdéssére.

A Magyar Nemzeti Múzeum megismerését szolgáló kiállításrész

Fentről lefelé haladva az érem formájú ikonra kattintva a látogatók képet kapnak Széchényi Ferenc gyűjteményének egy jelentékeny részéről, az érmekről. Az itt található link ugyanis a Magyar Nemzeti Múzeum munkatársai által készített, a Pénzek színes világa című numizmatikai videósorozat Széchényi éremgyűjteményével foglalkozó epizódjára mutat. A három és fél perces ismeretterjesztő videó információban gazdag, minőségi tartalmat kínál a befogadónak.

Bal oldalon a térkép ikonra kattintva a nemzeti könyvtár gyűjteményének újabb jelentős részével, a Térképtárral ismerkedhetnek meg a felhasználók. A rövid szöveges gyűjteménytörténeti bevezetőt követő link a Széchényi Ferenc könyvtáralapító gyűjteményéből származó térképek online megtekinthető, digitalizált változatához vezet a látogatót. Az OSZK munkatársai által létrehozott weboldal tematikusan csoportosítja a gyűjteményben található térképeket, amelyek ezáltal a felhasználók számára bárhol és bármikor elérhetővé válnak. A weboldalon a kulcsszavas keresés hibátlanul működik, a felület könnyen kezelhető. Az oldal mellett, hogy beemelhető a közismereti tárgyak – pl. a földrajz és történelem – tanításába könyvtár-pedagógiai szempontból is jelentős, ugyanis az egyszerű keresés segítségével az adatbázis-használat, a kulcsszóalkotás és a kulcsszavas keresés analógiájának, valamint a találatok értékelésének oktatására is kiválóan alkalmas.

Széchényi Ferenc gyűjteményének jelentős részéből, valamint az évek során az újonnan alakult könyvtár számára adományozott, ám gyűjtőkörébe nem illő tárgyi emlékekből kialakult a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteménye. Ez az oka annak, hogy a Könyvtár- és múzeumalapítás menüben a Kálvin tértől nem meszsze található épület és a benne rejlő tárgyi emlékek eredete is említésre kerülnek.

Jobb oldalon a múzeum ikonra kattintva a Nemzeti Múzeum épületének és környezetének korabeli látkepe tárul elénk. Az 1802-es alapítás után a múzeum központi szereplője volt az 1848. évi márciusi eseményeknek is, amelynek a virtuális kiállítás jelen menüpontja is emléket állít. Ez a rész is számos LearningApps-feladatot rejt magában, amelyek segítségével a felhasználók elmélyülhetnek a múzeum alapításának történetében vagy megismerkedhetnek a művészettörténeti szempontból is jelentős freskók eredetével és értelmezésével.

A könyv ikonra kattintva Mátray Gábor, az elhivatott könyvtárőr és Kindi Mátyás, szücsmester, a könyvtár gyűjteményét bővítő egyik első ajándékozó munkásságát ismerhetik meg az olvasók a rövid összefoglaló végén szereplő OSZK-linkre kattintva. Mindez jól mutatja a társadalom bevonódását a nemzeti könyvtár hazafias ügyébe.

Az utolsó előtti, festőpaletta ikon a Szépművészeti Múzeumot rejti, ahol annak történetével, gyűjteményével ismerkedhetnek meg a látogatók. A virtuális kiállítás látogatása során az audio- és vizuális anyagok megismerése mellett kvízek kitöltésével tesztelhetik tudásukat a felhasználók. A múzeum kívül-belül felfedezhető, amely hely- és művészettörténeti szempontból is jelentős része lehet az oktatásnak.

Végül a lovat ábrázoló ikonra kattintva a látogatók Gróf Széchenyi István fiához, Bélához írott intelmeit olvashatják.

Az igényesen kialakított, minőségi tartalommal ellátott virtuális kiállítás a maga nemében hiánypótló. A könyvtár- és múzeumlátogatás lehetősége a pandémia idején jelentősen korlátozódott, ám ebből nem következik az, hogy jelentősége csökkent. Fontos, hogy azoknak a felhasználóknak is lehetőségük legyen a nemzet kincseivel való megismerkedésre, akik valamilyen okból akadályoztatva vannak ezen tevékenységükben. A Kapocsnak köszönhetően az ország minden tájáról elérhetővé vált nemzeti kincsünknek egy csekély szelete, kibővítve ezzel a mindennapi oktatás lehetőségeit. Fontos azonban szem előtt tartani, hogy a Kapocs által kínált lehetőségek nem helyettesítik a közgyűjtemények személyes látogatását, a kiállítások előben történő megtekintését, csupán egy sebtében rajzolt képet formálnak a patinás épületekben helyet kapó nemzeti kincsek, kiállítások és a gyűjtemények kialakulásának történetéről.

A remekbe szabott virtuális kiállítás megtekintése számos új lehetőséget hordoz magában. A múzeumlátogatás mellett azonban hiányzik, hogy a tárgyi emlékeken túl az OSZK gyűjteménye, épülete is nagyobb hangsúlyt kapjon. Kívánatos lehet az elérhető tartalom mennyiségének és minőségének egyenletessé tétele, a látogatók számára ugyanis érezhető, hogy néhol csekély mennyiségű információt kapnak, máshol viszont bőséges ismeretet zúdítanak rájuk.

Könyvtár-pedagógiai szempontból hiánypótló volna az OSZK gyűjteményében való virtuális séta lehetősége, amely remekül kiegészítené az innen is elérhető, az alapgyűjteményt képező térképek vagy a Bibliotheca Corvina Virtuális megtekintését.

A *Kapocs – Közgyűjtemények új szerepben* című, az *issuu.com*-on bárki számára ingyenesen elérhető kiadvány számos módszertani ötletet vonultat fel, hogy hogyan alkalmazhatók a tanításban a kiállítás elemei, növelve ezzel a tanulók egy-egy téma iránti elköteleződését.

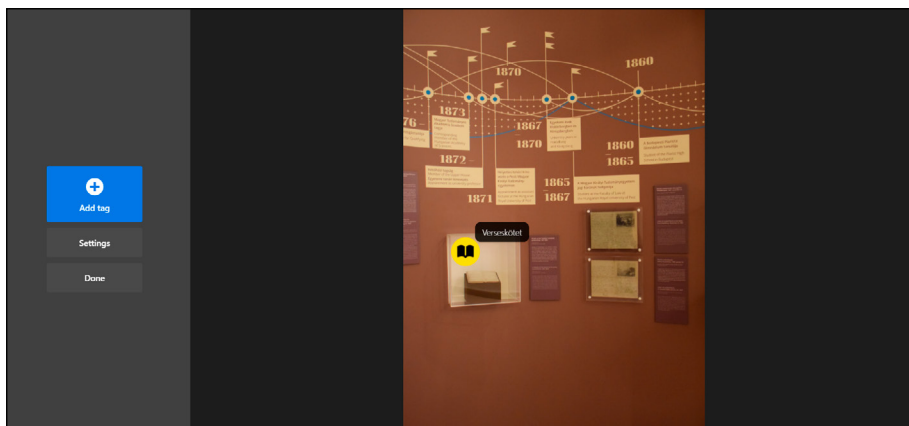
A hiteles és korhű forrásokat felvonultató kiállítás könyvtár-pedagógiai szempontból jól alkalmazható, akár az információhitelesség vizsgálatára, akár a könyv- és dokumentumtörténet tanítására. Remek alapja lehet az információkeresésre, adatbázis-használatra, kulcsszóalkotásra építő tanóráknak, mivel a konstruktivista pedagógia elveit követve, „kézzelfogható” feladatokon keresztül, valós forrásokat felhasználva oldhatnak meg a tanulók összetett problémákat. A projekt biztos alapokat szolgáltat a kooperatív tanulásszervezés, a projektmódszer és a kutatásalapú tanulás számára.

A Kapocs tanórákon való felhasználásában egyedül a pedagógusok fantáziája szabhat határt. Magas potenciál rejlik az egyes tantárgyakhoz a NAT2020-ra támaszkodó pedagógiai segédanyagok kidolgozásában.

ThingLink – egy sokoldalú program

Ha meg szeretnénk ismerni a Kapocs informatikai hátterét adó webes szoftver használatát, és felkeressük a *thinglink.com* című oldalt, elsőre egy bonyolultnak tűnő, angol nyelvű honlapon találjuk magunkat. Regisztrálás után azonban számos inspiráló projekt válik megtekinthetővé, így a saját kiállítás létrehozása előtt érdemes korábbi tartalmakat, vagy az oktatóanyagokat is megnézni. Ezek között találunk idővonalakat, mozgó infografikákat, 3D-s bemutatótermeket, amelyek ötleteit beépíthetjük a virtuális kiállításunkba.

Új tartalmat a jobb felső sarokban található *create* (létrehoz) gombbal hozhatunk létre. Alapvetően mindegy, hogy melyik opciót választjuk, ugyanis itt ütközünk bele a program legnagyobb hiányosságába: nem találhatóak meg benne minták vagy szerkeszthető képek, videókat, ezeket minden esetben magunknak kell elkészítenünk és egyesével feltöltenünk a fájlok közé. A *blank canvas* (üres vászon) opció kiválasztásával rögtön belevághatunk a feltöltött képek összefűzésébe, és interaktív tartalmakkal láthatjuk el őket, a többi opciónál megtekinthetjük az oktatóvideókat. Például az *images* (képek) fül alatt tippeket kaphatunk arra vonatkozólag, hogy milyen programokkal érdemes a grafrikákat elkészíteni, vagy megszerkeszteni a fényképeket, honnan tudunk stockfotókat és ikonokat letölteni. Amennyiben ezeket a képeket Canvával készítettük el, netalán nincs ötletünk a megfelelő elrendezéshez, nagy segítséget nyújt egy friss fejlesztés: a Canva szerkesztőfelülete. Korábbi munkáink, valamint a minták már közvetlenül is betölthetőek az *upload* (feltöltés) – *design with Canva* (tervezés Canvával) útvonal követésével. Az *unsplash* révén pedig akár ingyenes stockfotókat is kiválaszthatunk háttérnek, amennyiben ez a cél.

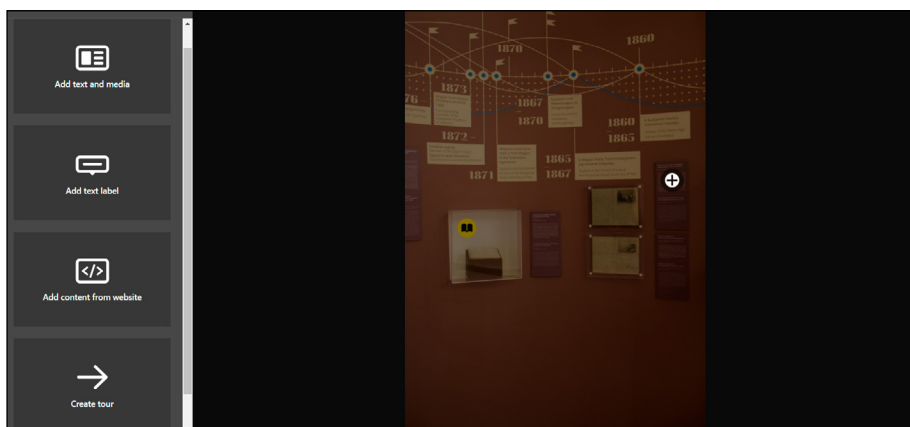

A ThingLink program szerkesztőfelülete – ikonok elhelyezése

A megfelelő háttérkép kiválasztása és feltöltése után következik a szerkesztés. Az interaktív tartalmak elhelyezéséhez a szerkesztés fül alatt kell kiválasztani az *add tag* (hozzáadás) opciót. A felület bal oldalán láthatóak a lebegő ikonok és a mögöttük rejlő tartalmak elhelyezésének lehetőségei: az *add text and media* opció révén hagyományos kiállítási tárló hozható létre azáltal, hogy egymás mellett helyezünk el egy fényképet és egy tárgycédulát, de több fénykép esetén akár *prezentáció* is kialakítható. Az *add text* opció segítségével a tárlat megtekintésére, „használatára” vonatkozó szöveges információkat is készíthetünk. Az *add content from website* opcióval bármilyen más platformon létrehozott tartalmat is beilleszthetünk a saját kiállításunkba, például YouTube-videót, kvízt, bővebb információkat a honlapunkról. Mivel minden egyes virtuális termet külön fájlként kell elkészíteni, ezeket a *create tour* (útvonaltervezés) opcióval fűzhetjük egybe: az induló fájlban elhelyezünk egy *taget* (címkét) a következő termet jelentő fájl URL-jével, így a látogatók kattintásokkal lépegethetnek a termék között. Bármelyik lehetőséget is választjuk az interaktív tartalmak elhelyezéséhez, ne felejtjük el a *change icon* (ikon megváltoztatása) menü segítségével testre szabni a gombokat!

Előfizetéssel több lehetőség érhető el, például a fájlok mappákba rendezésével átláthatóbbá lehet tenni a kezelőfelületet, feltölthetünk saját panorámafényképeket és elérhetjük a statisztikákat. Emellett a készítő folyamatosan frissíti az alkalmazást, és egyre bővítik a közzétehető tartalmak skáláját, például már 3D-modellek is bemutatathatóak vele.

Akár virtuális kiállítást készítünk, akár oktatási célra használjuk a programot, az ingyenes verzióval is látványos tartalmakat állíthatunk elő némi gyakorlás és a program sajátosságainak megismerése után. Az ingyenesség mellett a sokoldalú felhasználás és a virtuális kiállítás weboldalakra való beágyazhatósága is a ThingLink használata mellett szól.

A ThingLink program szerkesztőfelülete – a digitális tartalmak elhelyezésének lehetőségei

Összegzés – virtuális kapocs

A *Kapocs – összközgyűjteményi legő* egy igen színvonalas virtuális kiállítás. A 2020 tavaszán elrendelt, koronavírus-járvány miatti bezárásokra gyorsan reagáltak az alkotók, új utakat keresve az otthonmaradó látogatók és az otthonról oktató-tanuló pedagógusok és diákok felé. Az intézményi összefogás lehetővé tette, hogy az 1848–49-es forradalom és szabadságharc előzményeit, eseményeit, valamint emlékezetét tág kontextusban, rengeteg forrás – tárgyi emlékek, képzőművészeti alkotások, dokumentumok – bevonásával mutassák be az érdeklődők számára. A lebegő ikonok mögött található tartalmak igen változatosak, a fiatalabbak és a felnőttek számára is nyújtanak új információkat. Az interaktív tartalmak pedig játékosan mutatnak be egy-egy tudásanyagot, tárgytípust. Az új narratíva befogadását ráadásul látványos grafikai elemek, informatikai és képi megoldások (pl. 360 fokos panorámaképek) segítik. Ugyanakkor vannak gyengeségei is a virtuális kiállításnak, mint például a közzétett hangfájlok minősége vagy a navigációs elemek következtelensége. Mindez azonban nem rontja a látogatói élményt. Összességében egy jól strukturált tárlatról van szó, az egyes tartalmakat bármikor át lehet ugrani, de igény szerint vissza is lehet hozzájuk térni.

A kiállítás erősségei között fontos megemlíteni, hogy eddig nem látott módon, új formában mutatták be az alkotók az 1848-as forradalom eseményeit és dokumentumait. Láthatólag elkezdődött egyfajta szakmai párbeszéd a múzeumok, könyvtárak és levéltárak között, jelen kiállítás ugyanis kiváló példája a különböző típusú (köz)gyűjtemények digitális kooperációjának. A memóriaintézmények egymáshoz fűződő kapcsolatának megerősítésével és kiterjesztésével, a gyűjtemények közti kapcsolódási pontok feltárásával új irányok nyílnak meg a történeti témák, események, gyűjtemények bemutatásában.

Fejős Edina

Biblioterápia a pandémia idején – Üzenet a palackban online

2020 márciusában olyan, mindaddig ismeretlen helyzetbe kerültünk, amelyben megszűnt a jelenléti oktatás, bezártak a színházak és a hangversenytermek, semmilyen intézményben nem lehetett előadást vagy rendezvényt tartani, hiszen minden tömegrendezvény kockázatosná vált a koronavírus terjedése miatt. A pandémia a könyvtárakat is számos kihívás elé állította, a korlátozások, bezárások időszaka alatt a könyvtári rendezvényeket sem lehetett megtartani.

A technikai fejlettségnek már azon a fokán állunk, hogy ez a nehézség, ha nem is probléma nélkül, de az internet és a különböző, online beszélgetések megtartására tervezett programok segítségével áthidalható. A helyzet azonban mindenkit váratlanul és felkészületlenül ért, és sok területen tapasztalhattuk, hogy az átállás nem megy mindig könnyen és zökkenőmentesen. Sokaknak van tapasztalata például az online oktatásról, és tudjuk, hogy ezt is többféleképpen értelmezték az iskolák. Volt, ahol a kezdetektől igyekeztek megtartani az online órákat, máshol azonban e-mailen küldték el a feladatokat a tanulóknak, akiknek önállóan vagy a szülők segítségével kellett feldolgozni azokat.

Minden szakma helyzete speciális, így a biblioterápiáé is. A Magyar Irodalomterápiás Társaság tagjaként az elmúlt hónapokban nagyon sokat beszélgettem a tagtársaimmal, a különböző területeken dolgozó biblioterapeuta kollégáimmal arról, hogyan tartható meg egy biblioterápiás beszélgetés az online térben, és hogy milyen tapasztalatokat szereztek, akik megpróbálkoztak vele. A biblioterápiás folyamatban ugyanis a csoport ereje a legfőbb tényező, nagyon fontosak az egymásnak adott visszajelzések, gesztusok. Olyan kommunikációs folyamatok zajlanak

a csoportban, amelyekből féltő, hogy nagyon sok elveszik, ha nem személyesen éljük át a beszélgetést, hanem csak képernyőn, kicsiben, és ki tudja, milyen minőségben látjuk egymást. Fontos, hogy a biblioterapeuta valóban a beszélgetés vezetője tudjon lenni, átlássa és kontrollálja a csoportban zajló folyamatokat. Ugyanakkor felmerül a kérdés, hogyan lehetséges ez akkor, ha nem személyesen, hanem online gyűlik össze a csoport? Ezért kollégáim is különbözőképpen reagáltak a helyzetre: volt, aki már egészen korán megpróbálkozott az online térbe helyezni a foglalkozásokat, mások később csatlakoztak, és olyan is volt, aki úgy érezte, hogy ez nem a megfelelő platform a biblioterápia gyakorlására. A társaság még egy workshopot is szervezett a tagok számára, amelyben *Rudolf Panka* biblioterapeuta kollégánő ötletet adott a Zoom használatához. Elmondható, hogy akik belevágtak ebbe, jó tapasztalatokról számolhattak be, ezzel egymást is biztatva és inspirálva, hogy érdemes megpróbálkozni az online formával. Egyébként a webes szolgáltatások használata a társaságon belüli szakmai életnek is kifejezetten jót tett. Mivel sokan vidéken élnek, személyesen nem mindig tudnak megjelenni egy-egy találkozón, szupervízió, online formában azonban ők is be tudnak kapcsolódni a folyamatokba, és ezt a lehetőséget a társaságon belül ki is használtuk. Emellett ebben az időszakban magam is részt vettem egy hatalkalmas online biblioterápiás csoport munkájában, amelyet *Bolemant Lilla* vezetett. Részen azért, hogy magam is megtapasztaljam, milyen csoporttagként részt venni egy online biblioterápiás foglalkozáson, részben pedig azért, mert biblioterapeutaként egyébként is fontosnak tartom, hogy a saját önismereti utamat se hanyagoljam el.

Ami az *Üzenet a palackban* című, az MTA Könyvtár és Információs Központban általam vezetett beszélgetéssorozatot illeti (lásd még a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2019/7-es számát), az áttérés az online formára kezdetben egyáltalán nem volt egyértelmű, így 2020 márciusában azt jeleztem a rendszeres résztvevőknek, hogy a korlátozások miatt a foglalkozások egyelőre szünetelnek. Ez igen rosszul érintett, mert akkoriban egy zárt csoport is működött, amelyre a csatlakozást a nyitott csoport tagjainak ajánlottam fel. A csoport hét tagból állt, és Szabó Magda *Freskó* című regényét dolgoztuk fel. Ennek következtében ez a folyamat befejezetlen maradt, és a nyitott csoport foglalkozásai sem folytatódtak. Az új kihívások (home office, gyermekem digitális oktatásban való támogatása) engem is próbára tettek. Ekkoriban nem is gondoltam arra, hogy online is meg lehetne tartani a biblioterápiás foglalkozásokat.

Ezért szeptemberig nem volt biblioterápiás alkalom, addigra azonban nagyot változott a helyzet, hiszen ismét lehetett rendezvényeket szervezni. Egyeztetve a könyvtár vezetésével szeptember és október folyamán két beszélgetést is sikerült megtartani. Különösen az elsőre igen nagy volt az érdeklődés. Sok biblioterapeuta-hallgató is megjelent, hiszen a pandémia őket is nehéz helyzetbe hozta. Mivel egyre több biblioterapeuta indít csoportot, korábban már volt lehetőségük válogatni, hova menjenek hospitálásra, de a pandémia ezeket a lehe-

tőségeket is beszűkítette. Úgy éreztem, fél év szünet után az első foglalkozás témája talán éppen az lehetne, miként éljük meg a járványhelyzetet. Ehhez Lorand Gaspar *Matróz vagyok az összes óceánon* című versét hívtam segítségül. Maga a helyzet is érdekes volt, hiszen többekben volt egyfajta bizonytalanság, némelyekben talán némi félelemérzet is azzal kapcsolatban, hogy érdemes-e személyesen összejúlni, nem túl kockázatos-e a találkozás.

Azonban már szeptemberben nyilvánvalóvá vált számomra, hogy az online foglalkozások irányába is el kell indulnom. Mielőtt megtartottam az első jelenléti alkalmat, egy rövid kérdőívet küldtem ki a csoport levelezőlistájára, hogy érdekelné-e a tagokat a foglalkozás. Többektől kaptam azt a választ, hogy a jelenléti formát nem tartják biztonságosnak, azonban online módon szívesen részt vennének rajta. Időközben a technikai feltételek is változtak: már nem home office-ban dolgoztunk, hanem visszatértünk a könyvtárba, és arra is lehetőségem nyílt, hogy a könyvtár által előfizetett Zoom-platformot használjam.

Az októberi első alkalom kísérleti volt: nem hirdetem meg nagyobb nyilvánosságnak, csupán a csoport levelezőlistáján szereplő tagoknak. Ezen az alkalmon, amelyen szintén Lorand Gaspar verséről beszélgettünk, négy fő vett részt, és mivel igazán jól sikerült, e tapasztalat birtokában úgy láttam, meghirdethető online formában is a foglalkozás a szélesebb közönség számára.

A tervem az volt, hogy párhuzamosan zajlanak majd a jelenléti és az online foglalkozások, és mindkét csoporttal ugyanarról a szövegről beszélgetünk. Azonban ez nem valósulhatott meg, hiszen novembertől már nem lehetett rendezvényeket tartani. Októberben még lezajlott egy élő beszélgetés Ecsédi Orsolya *Lakáséletterem* című novellájáról, a továbbiakban azonban, egészen júniusig már csak online csoportfoglalkozásokat tartottam. Így különösen örültem, hogy adigra ezt a formát már sikerült kipróbálni.

A következő alkalommal olyan szöveget vettünk elő, amelyet még tavasszal hirdettem meg, azonban már nem került rá sor: Ted Chiang *Szépségvárság* című novellájával foglalkoztunk. Ezen az eseményen ismét több hallgató vett részt, mint korábban, és mivel számos gondolatot hozott elő a novella, így közös megbeszéléssel még a decemberi alkalmat is erre szántuk. Ekkor ismét társultak hozzánk új résztvevők, így új szempontok is felmerültek a beszélgetés során.

A januári évkezdésre szerettem volna olyan szöveget keresni, amely valamilyen reflektálni tud az élethelyzetünkre: egy olyan új év kezdetén álltunk, amelyről tudtuk, hogy minden eddigőtől különbözni fog, sok váratlan helyzettel találkozhatunk majd, melyekhez szükséges lesz alkalmazkodnunk. Fodor Ákos *Impromptu* című, Tegnap terveidet töröld kezdetű versét választottam. A következő alkalom egy novelláé volt, Szabó T. Anna új, *Szabadulógyakorlat* című kötetéből a *Zeneterápia* című novella. Szabó T. igen népszerű, tizenhárom résztvevőt vonzott a téma, igen sok oldalról sikerült körüljárni ezt az összetett, több szereplő nézőpontját megismertető novellát.

A márciusi alkalmunk éppen nőnapra esett, így szempont volt, hogy erre reflektáló művel készüljek. Acsai Roland *Nem mese* című versére esett a választásom. Itt érdemes kitérni a csoport összetételére, a férfi-nő arányra. A biblioterápiás beszélgetéseket többnyire nők látogatják. A jelenléti csoportokban azonban sokszor akadt egy-két férfi résztvevő is. Érdekes módon azonban az online meghirdetett eseményen egyetlen férfi sem vett részt. Ezen az alkalmon sok idő ment el azzal, hogy a mesékről, mesehallgatási, meseolvasási szokásokról beszélgettünk, nagyon sok kellemes emléket idézett fe ez a téma a csoporttagokban, így magára a versre kevesebb időnk maradt. Egy kreatív gyakorlatot is adtam a csoporttagoknak, amelynek a megosztására, megbeszélésére már egyáltalán nem maradt időnk. Ezért még a következő alkalommal is erről a versről beszélgettünk, illetve meghallgattuk a csoporttagok által írt írásokat. A női szerepek témáját továbbgondolva egy idézetet is vittem erre az alkalomra, Sylvia Plath *Az üvegűra* című könyvének egy részletét a fügefáról.

A következő alkalmunk igazán különleges volt, az egyik csoporttagunk, Éger Veronika jelentkezett immár második alkalommal azzal a kéréssel, hogy szeretné, ha az ő novellájáról beszélgetnénk. Magyarországon hagyományosan a biblioterápia inkább azt jelenti, hogy irodalmi műveket olvasunk és azok alapján beszélgetünk saját érzéseinkről, gondolatainkról, élményinkről. Ez az úgynevezett *receptív* biblioterápia. Létezik azonban *aktív* biblioterápia is, amikor maguk a résztvevők hoznak létre szövegeket. Ez többnyire úgy történik, hogy a csoportvezető ad egy témát és egy feladatot, majd a csoporttagok megalkotják a saját szövegüket, amellyel aztán valamilyen módon tovább dolgozhatnak, akár úgy, hogy megosztják a többi csoporttaggal, akár úgy, hogy bennük dolgozik tovább a szöveg. Ezt a módszert használtam is egy korábbi alkalmon, amikor Acsai Roland verséről beszélgettünk. Éger Veronika novellájának esetében nem erről volt szó, ő nem feladatként írta a novelláját, de a biblioterápia kereteibe természetesen belefér az is, hogy egy csoporttag írásával foglalkozzunk. Veronika annyit kért, hogy csak a beszélgetés végén áruljam el, hogy ő írta a novellát, mert nem szeretné, ha bárkit is befolyásolna ez a szempont a beszélgetés során. Úgy gondoltam, ez is méltányolható kérés, hiszen a biblioterápiás beszélgetés során egyébként sem az író személye a lényeges, hanem az, hogy a résztvevőkből mit vált ki az adott szöveg. Veronika két novellát küldött nekem, melyek közül én a *Fiók-mese* címűt választottam, amely egy életutat tekint át a fiókban lapuló hivatalos iratok segítségével. Ez a novella amellest, hogy nagyon ötletes, egy igazán mély és önreflexióra alkalmat adó beszélgetést eredményezett. Talán ez volt a legemlékezetesebb foglalkozás az online időszak alatt.

Ebben az évadban a júniusi volt a záró alkalmunk, nyáron – elsősorban a könyvtári zárvatartás és a szabadságok miatt – nem szoktam biblioterápiás beszélgetéseket szervezni. Bár a szabályok sok mindenben lazultak addigra, és talán már személyesen is találkozhattunk volna, mégis egyértelmű volt, hogy ezt az

időszakot még online fejezzük be, hiszen voltak olyan visszatérő tagok, akik vidékről jelentkeztek be, és őket semmiképpen nem szerettem volna kizárni erről az alkalomról. Azt szerettem volna, hogy egy pozitív kicsengésű művel búcsúzunk el egy időre, ami úgy érzem sikerült, amikor Kosztolányi Dezső *Boldogság* című novellájára esett a választásom.

Kilenc online alkalmat tartottam tehát az elmúlt időszakban, ami már elég ahhoz, hogy megosszak néhány tapasztalatot ezzel kapcsolatban. A legfontosabb tanulság, hogy sajnos a csoporttagok részéről nem magától értetődő, hogy részt tudnak-e venni az online biblioterápián. Sokan örültek a lehetőségnek, de volt olyan törzstag, aki jelezte, hogy nem tudja megoldani technikailag a részvételt, és majd csak a jelenléti csoportba tud később visszakapcsolódni. Egy nagy előnye mindenképpen volt az online csoportnak: többen vidékről jelentkeztek be új résztvevőként, és váltak visszatérő taggá a csoportban. Számukra ez a távolság miatt hagyományos módon nem lett volna megoldható, így az ő jelenlétük mindenképpen nyereség.

A biblioterápiás beszélgetés a szervezéssel kezdődik, ez részben hasonló csatornákon történt, mint a korábbi alkalmak esetében. A csoport levelezőlistáján, a Katalisten, a könyvtárunk honlapján, illetve a Facebookon hirdettem meg a foglalkozást; azonban a könyvtár kényszerű bezárása miatt az épületben elhelyezett plakátok okafogyottá váltak. Lényeges különbség volt, hogy míg a jelenléti alkalmak szervezésekor nem vártam visszajelzést, ezúttal arra kértem a jelentkezőket, hogy részvételi szándékukat e-mailben, facebookos jelentkezés esetén pedig Messenger-üzenetben jelezzék, hiszen a beszélgetés meghívóját, a bejelentkezéshez szükséges Zoom-linket csak a jelentkezőknek küldtem el. A későbbiekben szeretném bevezetni a jelentkezési űrlap használatát, amely megkönnyítené a helyzetet, hiszen olykor nem könnyű számontartani a többféle csatornán érkező jelentkezéseket.

A technikai feltételek és a körülmények jelentősen befolyásolják az online biblioterápiát. Számomra a legfontosabb az volt ebben a helyzetben, hogy maximális figyelemmel tudjak a csoporttagok felé fordulni. Hiszen valamennyien ismerjük azt a helyzetet, amikor online beszélgetésben vagyunk, és valakit megzavarunk, akár személyesen, akár telefonon, és kilép egy időre a beszélgetésből. Az általam tartott foglalkozásokon ez szinte soha nem fordult elő, ha azonban egy csoporttaggal történik ilyen (amennyiben nem túl gyakori és nem zavarja jelentősen a csoportot) tolerálható, hiszen tudomásul kell vennünk, hogy mások az otthoni körülmények. Csoportvezetőként viszont nem adhatok esélyt annak, hogy bármi elvonja a figyelmem, ezért úgy döntöttem, hogy a könyvtári irodámból tartom meg a biblioterápiás alkalmakat, és amikor ezt nem tudtam megoldani a karantén miatt, akkor inkább elhalasztottam.

Természetesen a résztvevők részéről is vannak szabályai annak, hogy hogyan kell viselkedni az online közegben. Némely csoportvezető ezeket előre közli, én

viszont nem küldtem hosszú listákat a tudnivalókról, mivel számomra is csak a beszélgetések során, a gyakorlati tapasztalatok alapján kristályosodtak ki. Emellett pedig úgy gondoltam, hogy senkiben sem szeretném az esetleges szorongást növelni. Ugyanakkor mindenképpen érdemes megfontolni, hogy milyen szabályokat szeretnénk csoportvezetőként alkalmazni. Jó, ha néhány perccel a kezdés előtt be tudnak lépni a résztvevők, hogy ellenőrizhessük rendben vannak-e a technikai feltételek. Ez volt az egyetlen dolog, amit előre kértem a csoporttagoktól, mégis előfordult, hogy valaki később lépett be, és csak akkor derült ki, hogy nem működik a kamerája vagy más gond van. A kezdés előtti percekben ezt a nehézséget könnyen át lehet hidalni, bár egy kicsit megakasztja a foglalkozás menetét. Szerencsére a többi résztvevő türelmét nem tette próbára egy-egy ilyen eset, sőt, nagyon szívesen segítettek a helyzet megoldásában.

A Zoomon be lehet állítani egy beengedő funkciót, ebben az esetben egy online előszobába jut a jelentkező, és a csoportvezető engedí be a beszélgetésbe. Kipróbáltam ezt a lehetőséget is, de nem használtam végül, a link ismeretében mindenki közvetlenül a beszélgetésbe érkezett. Ennek a funkciónak online konferenciák esetében lehet jelentősége, de egy biblioterápiás foglalkozáson a résztvevők kései csatlakozása megakasztja a folyamatot. Épp ezért előre megszabjuk, hogy hány percet lehet késni.

Szerencsésebb a helyzet, ha laptopról vagy számítógépről tudnak bejelentkezni a csoporttagok, hiszen a telefon és a tablet képernyője is elég kicsi, ami különösen képek megosztása esetén lehet probléma, nem beszélve arról, hogy nem biztosítja azt a fajta nézetet, mint a nagyobb gép. Mindazonáltal ha valakinek csak ilyen eszköze van, az nem akadály a csatlakozásnak.

Van olyan biblioterapeuta, aki kéri hogy ne állítsanak be mesterséges háttérképet a résztvevők, én ettől eltekintettem. Az egyik csoporttagom meg is fogalmazta, hogy számára nehézséget jelent az, hogy idegenek látják a lakását. Ilyen esetben érdemes pár mondatban megnyugtatni az illetőt, hogy ne érezze emiatt veszélyezve magát. Emellett természetesen mindenkinek a saját feladata, hogy megtalálja azt a helyet a lakásban, amelyet komfortosnak érez egy online beszélgetéskor.

Fontos, hogy a csoporttagok a szobában egyedül legyenek, más ne hallja a beszélgetést, hiszen a titoktartás a biblioterápiás beszélgetés egyik legalapvetőbb szabálya. Emiatt érdemes ezt a szabályt előre közölni a résztvevőkkel, és ha felmerül annak a gyanúja, hogy más is van a szobában, akkor azt feltétlenül tisztázni kell. Sajnos azonban teljesen nem lehet kiszűrni, hiszen a kamera nem mutatja a teljes helyiséget, így a csoporttagok belátására kell hagyatkoznunk, amihez szükséges egyfajta bizalom.

Általános szabály, hogy aki épp nem beszél, annak érdemes kikapcsolnia a mikrofonját, hogy az esetleges háttérzajok minél kevésbé zavarják a beszélgetést.

Technikai problémák a foglalkozás közben is felmerülhetnek. Előfordulhat, hogy valakinek megszakad az internetkapcsolata és vissza kell lépnie a beszél-

getésbe, esetleg túl halk a mikrofonja és nehezen lehet hallani, amit mond, vagy bekapcsolva hagy valamit, ami visszhangot eredményez. A csoportvezetőnek fel kell készülnie arra, hogy bármikor adódhatnak ilyen helyzetek, amiket jó, ha minél gyorsabban meg tud oldani. Szerencsére a tapasztalataim azt mutatják, hogy a hasonló problémák ritkák és gyorsan leereagálhatók, nem vesznek el sokat a beszélgetés élményéből.

A biblioterápia alapvetően a beszélgetésen alapul, így ha a választott videókonferencia-szoftvert működtetni tudjuk, már el is értük a célunkat. Érdemes azonban felfedezni a program további lehetőségeit. A chat használata nagyon egyszerű, segítségével megoszthatjuk a kiválasztott irodalmi szövegeket a résztvevőkkel. Egyfajta szintlépést jelenthet a képek használata, mivel az úgynevezett kezdőkörhöz sokszor használunk a biblioterápiában különböző képeket. Ezt a Zoomon belül is meg tudjuk oldani a megosztás funkció segítségével.

A biblioterápiában kiemelten fontos, hogy a csoportvezető figyelni tudja a résztvevőket, és észrevegye minden egyes rezdülésüket. Ehhez természetesen a jelenléti csoport esetén is szükséges némi gyakorlat, és mindez teljesen másképp működik a képernyő előtt ülve. A legszokatlanabb, hogy nem tudjuk felvenni a monitoron keresztül a szemkontaktust. Ehhez a helyzethez nyitottság szükséges, és a csoportvezetőnek is hozzá kell szoknia. Fontos, hogy lehetőség szerint ugyanannyira figyeljen a csoporttagokra, mint élőben, habár online foglalkozás során ez jóval nehezebben megvalósítható. Azonban ha a csoporttagok részéről is megvan erre a nyitottság és a kellő motiváció, ők is sokat tudnak segíteni abban, hogy minél jobban működjön a foglalkozás ebben a formában.

Sokak számára nem a biblioterápiás csoport volt az első eset, amikor Zoomot vagy más hasonló programot használtak, hiszen a baráti, családi beszélgetések, valamint a munkahelyi megbeszélések is nagyrészt áttevődtek a pandémiás időszakban az online térbe, így a videókonferencia-szoftverek használatában kialakult egyfajta rutin. Az érdeklődők nyitottsága és vágya, hogy részt vegyenek a biblioterápiás foglalkozáson, olyan biztonságos légkört tud teremteni, amelyben hasonlóan mély beszélgetésekre kerülhet sor, mint a jelenléti csoportok esetén.

Jelenleg nehéz azt megjósolni, hogy ősztől hogyan alakul a járványhelyzet, és ez milyen módon fogja érinteni a könyvtári programokat, köztük a biblioterápiás beszélgetéseket. Jelenléti foglalkozások megtartására készülök, ahol ismét személyesen tudok majd találkozni olyan csoporttagokkal is, akik nem tudtak részt venni az online alkalmakon. Ugyanakkor több aktív vidéki résztvevő is jelezte, hogy mivel számukra éppen az internetes forma tette lehetővé a részvételt, nagy örömmel fogadnák, ha a továbbiakban is lennének online alkalmak. Biblioterapeutaként érdemes ezekre a csoporttagokra is gondolni, hiszen a kényyszerűség miatt használt webes platform talán nemcsak átmeneti megoldást jelent, hanem tovább gazdagítja a biblioterápiás beszélgetések lehetőségeit.

Biró Bettina

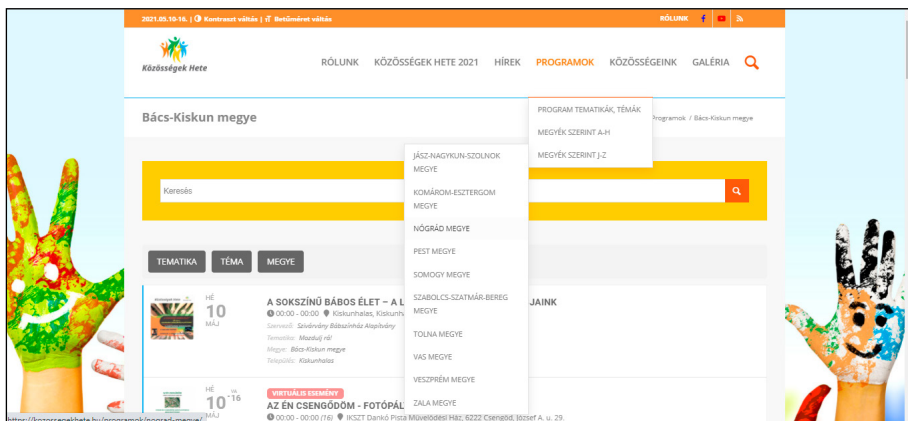
Közösségek hete – „Egy szívvel, egy lélekkel”

A Közösségek Hete országos rendezvénysorozat a közösségek ünnepe, melyet immár ötödik alkalommal rendeztek meg 2021. május 10. és 16. között. A megszokottól eltérően, ezúttal virtuális formában böngészhettek az érdeklődők a színes programkínálatban, melyet a könyvtárak is szép számmal bővítettek.

A Közösségek Hete 2017-óta a Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, az Országos Széchényi Könyvtár, valamint a Nemzeti Művelődési Intézet konzorciuma Cselekvő Közösségek – Aktív közösségi szerepvállalás elnevezésű (EFOP-1.3.1-15-2016-00001) uniós projektjének keretében, május első napjaiban valósult meg.

Mint ahogyan a Közösségek Hete honlapon is olvashatjuk: „A rendezvénysorozat a közösségekben rejlő értékekre hívja fel a figyelmet. Kiemelt célja a közösségi kezdeményezések fókuszba helyezésével a közösségek megtartó erejének, a településeken élő különböző helyzetű és életkorú lakosok iránti felelősség, összefogás jó példáinak bemutatása.”

A programok közti böngészést egy felhasználóbarát felület tette lehetővé a *kozossegek hete.hu* oldalon, ahova rövid leírással, fotóval és az időpont meghatározásával kerültek fel az egyes események. Habár a keresőfelület csak megye és téma szerinti keresést tett lehetővé, tehát nem ajánlotta fel, hogy egy konkrét intézmény vagy város által szervezett programokra szűrjünk, ezt a koronavírus által kialakult helyzetben nem is vártuk el, hiszen az itt felsorolt események nagyobb része nem volt helyhez kötve, a virtuális térben bárki számára elérhetőek voltak.

A Közösségek Hete weboldal – programok megyénkénti bontásban

A Közösségek Hete – melyet a szervezők online médiakampánnyal támogatnak – a könyvtárak számára is remek lehetőség, mivel széles körben megmutathatják mindennapi tevékenységeiket, értékeiket.

A programokat ezúttal sem csak a honlapon népszerűsítették, hanem a Közösségek Hete Facebook-oldalán is, ahol nagyobb közönséget képesek elérni. Az egyes programokról készült képeket is oda töltötték fel, ahol egy nagy online kiállítást képeznek, mely által betekintést nyerhetünk az országos szinten zajló megmozdulás eredményeibe.

A programok hat nagyobb téma köré szerveződtek, melyek a jelen helyzetre reagáltak, illetve segítséget kívántak nyújtani a sűrű hétköznapokban. A tematikákhoz bővebb leírással is szolgáltak a szervezők, ezzel is segítve a csatlakozni kívánók munkáját.

Idén közel hétszáz programmal csatlakoztak a kezdeményezéshez kulturális intézmények, önkormányzatok, civil szervezetek, kulturális és egyéb közösségek. A könyvtárak közül is többen aktívak voltak a Közösségek Hetén, s egy-egy tematikához kapcsolódóan is igyekeztek bővíteni a kínálatot. Ezek közül a könyvtárak körében az egyik legnépszerűbb a *Keressük értékeinket! – Itthon otthon vagyunk* volt, melynek keretében például a Kisteleki Ede Városi Könyvtár várostörténeti kvízzel, az iklódbördőcei Könyvtári Információs és Közösségi Hely pedig virtuális helytörténeti sétával készült, mely a beszámoló szerint meglepően nagy nézőközönséget vonzott a település kicsiny mérete ellenére.

A másik legnépszerűbb téma, amelyhez a könyvtárosok nagyobb számban csatlakoztak a *Zöld, zöldebb, legzöldebb!* megnevezést kapta, s ezen belül is sokak számára a május 10-i Madarak és fák napja volt az irányadó. A Hamvas Béla Pest Megyei Könyvtár Heti KultKihívásának első napján természetvel kapcsolatos könyvajánló listát osztott meg gyerekek és felnőttek számára. A szombathelyi Berzsenyi Dániel Megyei Hatókörű Városi Könyvtár, illetve a kiskunmajsai

Konecsni György Művelődési Központ, Tájház és Városi Könyvtár a közösséggel összefogva igyekeztek szebbé, zöldebbé varázsolni településeiket. Továbbá voltak, akik önkéntes szemétszedő akciót hirdettek, vagy a madáretető-készítés egy lehetséges technikáját mutatták be online formában.

Az *Egy szívvel, egy lélekkel* témához is számos jó programmal csatlakoztak a könyvtárak. A bonyhádi Solymár Imre Városi Könyvtárban például egy évek óta működő, azonban a koronavírus-járvány miatt szüneteltetett egészségklub alkalmait folytatták kiscsoportos rendezvény keretében, melynek során az idősebb korosztályt látták el hasznos tanácsokkal. Az esztergomi Helischer József Városi Könyvtár az olvasók saját készítésű fotóit várta, és mellé egy-egy választott idézetet, melyeket a könyvtár bejáratánál helyeztek el, ahol egy szavazáson vesznek részt. A győztes alkotásokat könyvvásárlási utalvánnyal fogják díjazni.

A további tematikus csoportok a *Mozdulj rá!*, *Alkotni öröm! – Ki mit tud?*, illetve *Tiéd a terep!* címeket kapták. Ide tartozik például a nemesbüki Könyvtári Információs és Közösségi Hely online zumba órája, a székesfehérvári Aranybulla Könyvtár Alapítvány *Bütykölde* fantázianevű kreatív foglalkozása, melynek aktuális epizódjaiban a kavicsfestéshez adtak tippeket, vagy a zalaegerszegi DFMVK Apáczai Csere János Tagkönyvtárának podcastműsora, ahova iskolai közösségi szolgáltató diákokat hívtak meg egy kötetlen beszélgetésre.

Egyes intézmények nemcsak egy tematikához kapcsolódóan hirdettek meg programot, hanem akár a hét több napján is próbálták megszólítani a különböző igényű és érdeklődésű korosztályokat. A hajdúsámsoni Petőfi Sándor Városi Könyvtár, Művelődési Ház és Kiállítóhely a Közösségek Hete keretében hívta újra össze két helyi közösséget is, a *Muskátlai Népdalkört* és az *Öltögetők Klubját*, s ez alkalomból a népdalkör felvehette új fellépőruháját is egy közös fotó erejéig. A további napokon sírkertgondozáson, helytörténeti sétán és családi vetélkedőn is részt vettek az érdeklődők.

Törtelen, a Déryné Művelődési Központ és Könyvtár szervezésében is igyekeztek a hét minden napjára készülni és minden korosztályt megmozgatni. A Közösségek Hetét meseolvasással és kvízzjátékkal indították, aztán kedden *prof. dr. Erdei Lászlónak* köszönhetően a klímaváltozásról láthattak online előadást a résztvevők. Szerdán fákat ültettek, csütörtökön az újrahasznosítás szellemében kézműves videókkal készültek, pénteken pedig „Ments meg egy könyvet” napot tartottak a könyvtár udvarán, s végül a hétvége a szabadban telt, ahol gyógytúrát és hulladékgyűjtést szerveztek.

A Közösségek Hetére szervezett könyvtári programok sora még jócskán bővíthető lenne, összeállításunk csupán ízelítőt kíván nyújtani a könyvtárosok változatos ötleteiből, megoldásaiból. A Közösségek Hete honlapján azonban elérhető a részletes intézményi beszámolók.

Bódog András – Szabó Piroska

Könyvtári vonatkozások a Networkshop 2021 konferencián

A Networkshop mint a magyar informatikai szakma egyik legnagyobb konferenciája a járványhelyzet miatt immáron másodszer is online formában került megrendezésre 2021. április 6. és 9. között. A rendezvény ezúttal a Hungarnet Egyesület, az Innovációs és Technológiai Minisztérium, valamint a Digitális Jólét Program együttműködésében, a Comp-Rend Kft. szervezésében valósult meg, míg a házigazda szerepét az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) vállalta magára. Az idei konferencián a hagyományokhoz híven ezúttal is önálló szekcióval képviseltette magát a közgyűjteményi szféra, nagy hangsúlyt fektetve a könyvtárakra, továbbá új témaként jelent meg az oktatás online vetülete és a digitális bölcsészet. Ez a beszámoló a Networkshop 2021 könyvtári vonatkozású előadásairól kíván összefoglalást adni.

Tutoriálok

A konferencia hivatalos megnyitását megelőzően a Petőfi Irodalmi Múzeum Digitális Bölcsészeti Központ (PIM DBK) és az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK), illetve az MTA Könyvtár és Információs Központ (MTA KIK) közös szervezésében online tutoriálokon, workshopokon vehettek részt az érdeklődők.

Április 6-án délelőtt a *Digitalizált és digitálisan született levelek kezelése a gyűjteményekben* címmel tartottak gyakorlati bemutatót a PIM DBK munkatársai. Délután az OSZK Könyvtári Intézetében nemrég megalakult Könyvtári Szabványosítási Iroda (KÖSZI) és a PIM DBK szakemberei *A jövő katalógusa* felé címmel szer-

veztek tutoriált. Ennek nyitányaként *dr. Tóvári Judit* (DBK) ismertette a könyvtári katalogizálás történetének mérföldköveit, valamint a dokumentumközpontúságot felváltó használóközpontúság által fémjelzett forradalmi nézőpontváltozást a feldolgozó munkában. Az előadó a 2016-os *Nyilatkozat a nemzetközi katalogizálási alapelvekről* című IFLA-kiadvány nyomán összegezte a korszerű katalogizálás szempontrendszerét, kitérve a nyílt hozzáférésű környezetre, az adatok elérhetőségére és cseréjére, továbbá a megváltozott felhasználói sajátosságokra. A bevezető előadást követően *Ilácsa Szabina* (KÖSZI) az alkalmazásprofilok készítésének folyamatát ismertette. Az alkalmazásprofil lényege, hogy egy könyvtár szabványalkalmazási gyakorlatát dokumentálja, elsősorban géppel feldolgozható formában, de ez alapján készülhet emberi olvasásra szánt verzió is. Végző soron minden intézménynek magának kell elkészítenie az alkalmazásprofilját, ám a tervek szerint a KÖSZI testreszabható mintaprofilokkal, tanfolyamokkal és konzultációval segíti majd a könyvtárakat ebben a munkában.

Az első gyakorlati feladat során a résztvevők összegyűjtötték a modern katalógus kívánatos ismérveit, majd előadásában *Dancs Szabolcs* (DBK/KÖSZI) bemutatta az FR-adatmodellcsalád (FRBR, FRAD, FRSAD) szintézisét megvalósító *IFLA Könyvtári Referenciamodellt* (LRM). A második gyakorlati feladat során a résztvevők közös munkával azonosították egy forrás leírásában a magentitásokat (mű, kifejezési forma, megjelenési forma, példány), megbeszélve az azonosítás kihívásait és az entitások ismérveit. A katalogizálási tutoriállal párhuzamosan az OSZK munkatársai (*Drótos László, Ipacs Eszter, Németh Márton*) vezetésével az érdeklődők az online időszaki kiadványok hosszú távú megőrzéséről szerezhettek gyakorlati ismereteket, míg az MTA KIK MTMT2-témájú tanfolyamot szervezett.

Konferencia-előadások

A konferencia hivatalosan április 7-én délután vette kezdetét a nyitó plenáris ülésel, amelynek levezető elnöke *dr. Tick József*, a Hungarnet Egyesület elnöke volt. A köszöntőbeszédet követően *Ritter Dávid*, az ELTE informatikai igazgatója ismertette a Networkshop három évtizedes történetét, személyes élményeket is felidézve. Őt követte *Bánki Zsolt*, a PIM DBK igazgatójának előadása a közgyűteményi digitalizálás és tartalomszolgáltatás jelenlegi állapotáról. Bánki szerint megállapítható, hogy a 2018-ban egy év késéssel indult Közgyűteményi Digitalizálási Stratégia (KDS) nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, egyúttal súlyosan alulfinanszírozott: a tervezett támogatás alig több mint harmadát sikerült eddig a programra fordítani. Ennek fényében rendkívüli fontossággal bír a terület „szintre hozása” annak érdekében, hogy a közgyűteményi munka lényege, a kulturális örökség hosszú távú megőrzése és szolgáltatása meghaladja az úgynevezett „küszöbértéket”, és láthatóbbá váljon a nyilvánosság számára. Elmondása szerint leginkább csak az ismertebb szolgáltatásoknak (pl. az Arcanum

ADT-nek, a Magyar Elektronikus Könyvtárnak és a PIM Digitális Irodalmi Akadémiának) sikerül beépülniük a köztudatba, többnyire a médiamegjelenések révén, míg más közgyűjteményi tartalmak – különösen az egyes intézmények saját tartalomszolgáltatásai – nem élveznek ilyen figyelmet, így gyakorlatilag láthatatlannak a legtöbb ember számára. E kihívás leküzdése érdekében szükséges a KDS következő ciklusában figyelmet szentelni az új szolgáltatások láthatóságának növelésére, valamint a közös szolgáltatási felületek kialakítására.

A plenáris ülésen hallhattunk még a Kormányzati Informatikai Fejlesztési Ügynökség aktuális infrastrukturális szolgáltatásairól, továbbá az MVM Net Távközlési Szolgáltató Zrt. pandémiás kihívásokra reflektáló digitális oktatási stratégiájáról is. *Dr. Csabai István*, az ELTE Természettudományi Karának oktatója rávilágított arra, hogy napjaink tudományos kutatásai elképesztő mennyiségű adat kezelésével járnak együtt. Az ülés zárásaként dr. Tick József tájékoztatta a közönséget az idei Hungarnet-díjak átadásáról, valamint felolvasta a kitüntetettek laudációit. Könyvtárosi szempontból említésre méltó *dr. Tószegi Zsuzsanna*, az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet címzetes egyetemi docensének kitüntetése a Hungarnet-díjjal. A műszaki/tartalmi fejlesztésért kapott díj Tószegi Zsuzsannának a kulturális örökség megőrzése céljából végzett munkásságát honorálja, beleértve az egykori Neumann-ház megalapítását és vezetését, a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (SZTNH) berkeiben a szerzői jog védelmét érintő munkáját, valamint oktatói tevékenységét a Kaposvári Egyetem, majd az ELTE könyvtárosképző kurzusain.

Az első nap a könyvtárosok számára egy mini workshopkal zárult, amely *Moldován István* (OSZK) vitaindító gondolataival kezdődött. Az ezt követő *Könyvtári (közgyűjteményi) digitális tartalmak újrahazszojtásának lehetőségei, feltételei a hálózatban* című szakmai eszmecsere *dr. Kokeas Károly* elnökletével zajlott, témájában tulajdonképpen megelőlegezte az idei Networkshop közgyűjteményi előadásait.

A második nap teljes egészében a szakmai előadásoknak adott teret: három virtuális teremben szoros ütemterv szerint követték egymást a húszperces előadások. Az első könyvtáros szekció elnöke *Ungváry Rudolf* volt.

Először a Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont képviselőjében *Csóka-Jaksa Helga* és *Bedő Árpád* mutatták be a könyvtár új teljesítményértékelő rendszerét (TÉR), amelynek célja az intézmény stratégiai és a munkatársak egyéni céljainak összehangolása. A *Minőség projekt* keretében 2015-től alkalmazott TÉR 2019-ben újult meg. Az eredetileg minőségértékelésre használt ötös skálát hatossal váltották fel, így eltávolodtak az iskolai osztályozásra emlékeztető módszertől, egyúttal elkerülték a „középre” való túlzott beállást. A korábbi, túl általános skálafokozatokat is precízebb meghatározásokra cserélték, továbbá a középvezetőket is bevonták a kompetenciák meghatározásába. Az átalakítás keretében elektronikus felületet is kialakítottak a TÉR számára egy webes alkalmazás formájában.

A szekció további részében az OSZK kapott főszerepet: elsőként *Lendvai Miklós* projektvezető beszélt a készülő *Országos Könyvtári Platform* (OKP) tervezett adatmodelljéről, kitérve a munkafolyamat és a rendszerfelépítés részleteire, amely reményeik szerint alkalmas lesz a könyvtári együttműködés informatikai támogatására, ennek egyik alkotóeleme a *ReShare* könyvtárközi modul.

Mészáros Tamás, az OSZK gyűjteménymegőrzési főosztályvezetője az intézményben folyó digitalizálás megújítását ismertette. Nemzeti könyvtárként az Országos Széchényi Könyvtár feladata a megőrzés mellett a szolgáltatás is. A digitalizálандó dokumentumtípusok sokfélesége kiválóan mutatja a nemzeti könyvtár gyűjteményének összetételét: könyvek, régi nyomtatványok, időszaki kiadványok, plakátok, fotók, kéziratok, audiovizuális dokumentumok (videókazetták és hanglemezek), mikrofilmek, térképek, illetve kisnyomtatványok. Számosság tekintetében utóbbiak képezik a gyűjtemény legnagyobb szeletét, ám a digitális objektumok tervezett létrehozása során a könyvekre és az időszaki kiadványokra helyezik a hangsúlyt. Jelenleg tesztelés alatt áll a digitalizálástámogató keretrendszer, és reményeik szerint még az idén áttérnek az új működési modellre. Ezt kétféle módon tervezik: egyrészt tömeges, üzemszerű digitalizálással, másrészt a nagyobb állományvédelmet igénylő műtárgydigitalizálás révén. Az üzemszerű digitalizálás mellett a digitális objektumok közzétételének folyamatos biztosítása is célként fogalmazódott meg. Az online tartalomszolgáltatás az Országos Könyvtári Rendszer (OKR) projekt keretében létrejövő webes felületeken történik. Az eddig megvalósult modulok a *Régi Ritka*, a *Fotótér* (erről bővebben lásd a 3K 2020/11-es számát), a *Hangtár*, illetve a *Földabrosz* névre keresztelt tematikus szolgáltatások.

Horváth Diána, az OSZK könyvrestaurátora a muzeális példányok digitalizálása közben esetlegesen keletkező sérüléseket, valamint a digitalizálást kísérő állományvédelmi folyamatokat ismertette. A kockázatok ellenére hosszú távon megéri digitalizálni a védett állományt, mivel a szolgáltatott digitális példány az eredetit kíméli meg a használattól. Az OSZK digitalizáló munkatársai állományvédelmi e-learning tanfolyamot is elvégeznek a Könyvtári Intézet és az OSZK állományvédelmi szakembereinek közreműködésével. Utóbbiak a digitalizáló munkában is részt vesznek: felmérik a digitalizálандó dokumentumok állapotát és előkészítik a példányokat. Ez lehet simítás, tisztítás, de a teljes körű restaurálás sem kizárt. Az állományvédelmi szakemberek különböző segédeszközöket (pl.: pántolószalagokat, pamutkesztyűket, nehezekeket, alátámasztásokat) is biztosítanak a digitalizálóknak. Komoly segítséget jelent a digitalizáló eszközpark részeként beszerzett korszerű, savmentes dobozokat előállító gép, amely a dokumentumok megfelelő tárolását szolgálja.

A Bánki Zsolt (PIM DBK) elnökletével megtartott következő szekció első előadása *Zeller Rozália* és *Hoczópán Szabolcs* bemutatója volt a Szegedi Tudományegyetem (SZTE) Klebelsberg Kuno Könyvtárának kutatásiadat-támogató tevékenységéről. A nemzetközi szintéren *Research Data Management* (RDM) néven

ismert szolgáltatás az utóbbi öt évben vált felkapott témává, a Networkshopon 2017-ben harangozta be a Szegedi Tudományegyetem és a Debreceni Egyetem. Szegeden 2019-ben indult párbeszéd ez ügyben az ELI-ALPS kutatóközponttal. A 2020-as Networkshop idején az RDM már meghatározó témaként jelentkezett. A Klebelsberg Könyvtárnak tavaly az EFOP 3.6.1 jelű EU-s pályázat biztosította forrás adott lökést a lényegi kutatásiadat-támogató tevékenység megkezdéséhez. A munka egy intézményi adatrepozitórium megvalósíthatósági tanulmányának összeállításával és igényfelméréssel kezdődött. A programban szerepet vállaló könyvtárosok önképzés keretében részt vettek a *Research Data Management Librarian Academy* (RDMLA) online tréningen, amely egy ingyenes *Canvas-rendszerű* MOOC-kurzus. Az RDM-igényfelmérés válaszadóinak nagy részét egyetemi oktatók tették ki, a kérdőív kitöltőinek fele bölcsész volt, ebből kifolyólag a kezelt kutatási adatok fájlformátumainak túlnyomó része szöveges állomány. A felmérés tanúsága szerint a kutatók többsége saját maga kezeli a kutatási adatait, általában a saját számítógépén. Alkalomadtán nyíltan elérhetővé teszik az adataikat, legtöbbször a kutatói társadalom egésze számára. Továbbra is a folyóiratcikkes publikálás a legnépszerűbb az egyetem kutatói körében. A felmérés szerint a kutatók leginkább a szerzői jog és a licencek, valamint a megfelelő adatrepozitórium kiválasztásában igényelnek könyvtárosi támogatást. A szegedi kollégák mindezek ellenére passzivitást tapasztaltak a kutatók részéről, így kapóra jött a Debreceni Egyetem és a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal workshop-sorozata, amely igen népszerűnek bizonyult. A 15 alkalmas meetupszéria szinte teltházas volt, melynek keretében a résztvevők közös munkával töltötték ki kutatásiadat-kezelési terveket (*Data Management Plan – DMP*). Mindez azonban kevésnek bizonyult, a kutatók hamarosan jelezték lemaradásukat, így az SZTE átvette a debreceniek tematikáját, hogy áprilisban folytassák a sorozatot. Az SZTE új RDM-tevékenységének részeként az indulás óta egy tájékoztató honlap is elkészült többek között *RDM-kalauzzal* és a *FAIR-irányelvek* (kereshetőség, hozzáférhetőség, interoperabilitás, újrafelhasználhatóság) ismertetőjével.

A következő előadásban az OSZK képviselőjében *Rényi Máttyás* a *Mikes Kelemen Programot* mutatta be. Ennek lényege, hogy külföldről szállítanak haza magyar vonatkozású (hungarika) hagyatékokat. A külföldi magyar szervezetek ezek tárolását egyre kevésbé képesek megoldani. Eddig közel negyedmillió dokumentum került így vissza Magyarországra, legnagyobb arányban zenei anyagok és könyvek. Elosztásuk és hasznosulásuk nem csupán a nemzeti könyvtárban, hanem a Kárpát-medence teljes területén megvalósul. Nemrég újult meg a program szolgáltatási felülete (erről bővebben lásd a 3K 2020/7–8. számát), így a feldolgozási és kijáánlási folyamat egyetlen adatbázis-alapú felületen működhet. A Z39.50 protokoll révén az egyes könyvtárak katalógusaival is kapcsolat létesíthető, így a felhasználók akár saját hiánylistát is összeállíthatnak. Elmondható, hogy tulaj-

donképpen a diaszpóra szellemi és anyagi lenyomata látszik a Mikes Programban, amely egyúttal a hazai fölőspéldány-kezelés újragondolásának lehetőségét is magában hordozza.

Ezt követően *dr. Bolya Mátyas* a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zene-tudományi Intézetének digitálisarchívum-konceptióját ismertette. Összefoglalva elmondható, hogy az új publikációs stratégia formájában az archiválás mellett megjelenik a szolgáltatás funkciója is.

Ezután *dr. Csík Tibor*, az ELTE Könyvtár- és Információtudományi Intézetének oktatója kapta meg a szót, aki a könyvtárak helyzetét elemezte a digitális világban, történeti áttekintéssel, valamint a régi és a jelenlegi könyvtári eszményképek közötti párhuzamosságok megemlítésével. Vissza-visszatérő kérdés, hogy a digitális könyvtárak és a virtuális tájékoztatás korában a könyv formátuma a múlté-e. Ma még nem lehet egyértelmű választ adni, ám kétségtelen, hogy a könyvtári információszolgáltatás elsődleges formátumává az (adatbázisból szolgáltatott) elektronikus dokumentumok váltak. Ez magával hozta a pénzügyi kiadások elképesztő mértékű növekedését. Hazai viszonylatban a multidiszciplináris adatbázisok nem jelentenek mindenre kiterjedő megoldást, hiszen a magyar tudományos publikációkat feldolgozó bibliográfiák és referáló-indexelő kiadványok feldolgozása kívül esik az általuk lefedett tartalomszolgáltatáson. Globálisan szemlélve a helyzetet azonban egyértelműen látszik az irány, miszerint a multicégek kezdik átvenni a könyvtárak funkcióit: a dokumentumszolgáltatás, a kutatástámogatás, a faktografikus tájékoztatás szerepét már szinte teljes egészében a keresőmotorok és az adatbázis-szolgáltatók vették át. Merre tart a könyvtár napjainkban? Az UNESCO 2013-as globális média- és információs műveltségi stratégiája az oktató könyvtár eszményét hirdeti. Ennek fényében *dr. Csík Tibor* egy nyitott kérdéssel zárta előadását: „A tudás megismertetésén és lehetőleg a társadalom egésze számára hozzáférhetővé tételén alapuló könyvtárfelfogás érvényes lesz-e a 21. században?”

A következő előadó páros *Békésiné Bognár Noémi Erika* és *Nagy Andor* volt az OSZK Könyvtári Intézetének Kutatási és Elemző Osztályáról, ők *A könyvtárak és a világjárvány hullámai: Gyorsjelentés a magyarországi és a határon túli könyvtárak szolgáltatásairól* című felmérésről számoltak be, amely a koronavírus-járvány alatt átalakuló és újonnan indított hazai könyvtári szolgáltatásokat térképezte fel. A Könyvtári Intézet folyamatos tájékoztatást nyújt a járványhelyzet könyvtárszakmát érintő híreiről, ennek keretében történt a szóban forgó online kérdőíves kutatás is 2021 januárja és februárja között, súlyozott mintával. A kérdések az alábbi tényezőket járták körül: a felhasználók elérése, a szolgáltatások működése és minősége, a jelenlegi szolgáltatások fenntarthatósága, illetve a háttérfeladatok idő- és munkaerő-ráfordítása. A válaszokból kiderült, hogy a hazai könyvtárak közel fele úgynevezett „mérsékelt újító”, tehát már a járvány előtt is számos online szolgáltatást kínált. A válaszadók jelentős többsége tett lépéseket az on-

line szolgáltatások bővítésére az elmúlt egy évben. A legtöbben a már meglévő kommunikációs csatornáikon javítottak, illetve épületfüggetlenné tették a szolgáltatásokat könyvtvételi pontok, házhoz szállítás, valamint távoli ügyintézés révén. Felmerül a kérdés, hogy mi lesz a jelenlegi online szolgáltatások sorsa a pandémiás időszakot követően. Az olvasói visszacsatolások is megerősítik, hogy az egyéb jellegű digitális tartalomszolgáltatást, a távoli hozzáférés biztosítását, illetve az új vagy bővített adatbázis-szolgáltatást érdemes állandó szolgáltatássá tenni. A visszajelzések alapján egyedül az olyan átmeneti jellegű szolgáltatásokra nincs tartós igény a használóközönség részéről, mint a könyvtvételi pontok és az online rendezvények. A válaszadók szerint a kényserű zárvatartás leegyszerűsítette az állományrendezési és gyarapítási feladatok végrehajtását.

A szekció utolsó előadásaként a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (SZTNH) és az Információs Társadalom Kutatóintézet (ITKI) munkatársa, dr. Lábódy Péter tájékoztatta a közönséget egy új európai uniós szerzői jogi irányelvről, amely a kereskedelmi forgalomból kikerült (ám elviekben szerzői jogi oltalom alatt álló) művek (*Out of Commerce – OOC*) szabad felhasználásáról rendelkezik, amennyiben a kérdéses mű a szokásos kereskedelmi csatornákon keresztül már nem hozzáférhető a közönség számára. Ennek értelmében, ha egy műnek van újabb kiadása, akkor nem minősül OOC-nek. A művekre érvényes lehet ez a rendelkezés a koruk okán, amennyiben egyszeri kiadásról van szó, illetve ha sosem szánták őket kereskedelmi célra, például poszterek, szórólapok és hasonló dokumentumtípusok esetében. A tervezett jogi szabályozás könnyítéseket is tartalmaz: egyrészt a művek vizsgálatát, jogtisztázását nem kell megismételni és művenként lefolytatni, ha egyszer már valaki hivatalosan elvégezte, akkor onnantól az eredmény érvényes az adott műre intézménytől függetlenül. Egy gyűjtemény egységes szabad felhasználásának megállapításához is elegendő a mintavétel. Az 1999. augusztus 31-én vagy azelőtt kiadott irodalmi művek automatikusan az „OOC-rezsim” hatálya alá tartoznak majd, amennyiben nincs újabb kiadásuk, vagy a jogtulajdonos nem tiltja meg a szabad felhasználást, például egy tervezett újrakiadás miatt. Azok a művek nem minősülhetnek OOC-nek, amelyeknek a kiadása óta még nem telt el nyolc év. Ezen egyszerű meghatározások miatt akár automatizmusok is beépíthetők a könyvtári rendszerekbe. A felhasználás menete Magyarországon a következő: a kulturális örökségvédelmi intézmények a felhasználni kívánt művekről a közös jogkezelő közvetítésével (amennyiben van, irodalmi műveknél és szoftvereknél nincs ilyen) értesítik az SZTNH-t, amely továbbítja az adatokat a hasonló feladatkörű uniós szervezetnek, a *European Union Intellectual Property Office*-nak adatbázisba regisztrálás céljából. A regisztráció után a jogtulajdonosnak hat hónapig lehetősége nyílik tiltakozni a szabad felhasználás ellen. Amennyiben nincs akadálya a szabad felhasználásnak, akkor megkezdődhet az adott mű digitalizálása, terjesztése és internetes közzététele. A szabad felhasználás feltétele, hogy kizárólag digitalizált, nem kereskedelmi céllal fenntartott honlapon online

elérhető példányokra terjedjen ki, a szerző nevének feltüntetése mellett. A könyvtárak bevétellel is számolhatnak e dokumentumok szolgáltatása során, ám ekkor azt vissza kell forgatni a digitalizálási folyamat költségeibe. Az új jogi szabályozás 2021. június 1-től lép hatályba.

Délután egy digitális bölcsészeti szekciót követően Moldován István (OSZK) elnöklétével folytatódtak a könyvtári témájú előadások. Elsőként *Fülöp Tiffany* és *Nagy Gyula* az SZTE Klebelsberg Könyvtár online oktatás idején játszott szerepébe engedett betekintést. Ennek egyik alappilére a 2018 őszén indult *Elektronikus Tananyag Archívum* (ETA). A jelenleg mintegy 750 gigabájt tárhellyel rendelkező repozitóriumba jogosítási, tartalmi, majd könyvtári jóváhagyást követően az egyetemi polgárok is feltölthetik munkáikat. Az ETA-n kívül a könyvtár tájékoztató anyagokkal is jelentkezik egyetemi honlapokon, Coospace-fórumokon, Neptun-üzenetekben, szakreferenseken keresztül, illetve saját honlapján és Facebook-oldalán. A járvány alatti kényszerű online oktatás során a nagy hallgatói létszám miatt szóba sem jöhetett a Zoom és hasonló videókonferencia-plattformok alkalmazása, így egy frontális előadásokból álló Moodle-alapú MOOC e-learning kurzust is bevezettek „könyvtár- és informatikai alapismeretek” témában. A gyakorlatorientált tanfolyam elindítását már korábban is tervezték, most viszont a folyamatokat jelentősen felgyorsította a járványhelyzet. Maga az elektronikus tananyag Wordpress-alapokon nyugszik, a számítástechnikai háttérrel a *Learnpress* LMS-plugin képezi. A tartalom szöveges és videóleckéből, illetve ellenőrző kérdésekből tevődik össze, és bárki által elérhető a következő oldalon: <https://edu.ek.szte.hu/>. A témához kapcsolódóan Kokas Károly és *Várnai-Vigh Adrienn* a könyvtár e-learning platformján történő tömeges könyvtári felhasználóképzés tananyagát, tantervét és gyakorlatát ismertette. E munka keretében különleges hallgatói igényekkel is szembesültek, például amikor Kínában élő hallgatókat képeztek könyvtárhasználatra távoktatás keretében.

A felhasználóképzést követően a webarchiválás témája került terítékre *Drótos László* (OSZK) jóvoltából, aki a közösségi média archiválásának nehézségeit ismertette. Mivel a ma népszerű közösségi platformok öntörvényű környezetnek tekinthetők, nehéz ezeket hosszú távon megőrizni, többek között azért, mert már a nyilvános tartalom megtekintése is belépéshez kötött, így a keresőbotok nem jutnak be a felületre. A platformok saját fejlesztésű, a felhasználó személyéhez igazodó keresői tovább nehezítik a külső keresőbotok bejutását. Komoly probléma, hogy a szolgáltatások többféle alternatív felülettel rendelkeznek, sokszor kizárólag mobilapplikáción keresztül érhetőek el, utóbbi szoftverek várható élettartama viszont elenyészően rövid lehet. A személyes tartalmak szerzői jogi szempontból is problémát jelentenek (akár egy hozzászólás is), nem is említve a személyes adatok védelmének elvét. Technikai jellegű probléma, hogy a hagyományos honlapokkal ellentétben a közösségi oldalak használatához állandó interaktivitás szükséges, akkor is folyamatos kliens-szerver adatcsere zajlik a hát-

térben, ha a felhasználó maga épp inaktív. Egy adott URL-nek gyakorlatilag nincs vége (ez a „véget nem érő görgetés” problematikája), így több gigabájtnyi adattartalom is felgyűlhet egyetlen webcímen, ami a pusztán méret mellett a tartalom megtalálhatóságát is nehezíti. A beágyazott és/vagy felugró ablakban megjelenő tartalmak, valamint a végtelen számú generált URL szintén gátakat képeznek a megszokott webarchiválási folyamatok során. A közösségi médiaplatformok egyedülálló jellemzője a jelen idejű szolgáltatás, amelyben nincs dátumra ugrási lehetőség. Az időzítve megjelenő, majd automatikusan eltűnő tartalom például az *Instagram Story* és a *Snapchat* esetében is nyilvánvaló problémaforrás, ahogy az is, amikor az adott szolgáltató vagy az algoritmus önkényesen töröl tartalmakat. A hosszú távú megőrzés szempontjából megoldhatatlan az archiválás nélkül bezárt platformok „megmentése”, ahogyan azt az *iWiW*, a *MySpace* és a *Google+* esetében láthattuk. Zökkenőmentesen csak a felhasználók saját tartalma exportálható, ám a JSON- vagy XML-formátum miatt a kontextus (pl. a felhasználói felület és a kommentek) elvész. Ami a közösségi média archiválásának nemzetközi körképét illeti, jelenleg épp a belga *BESOCIAL* projekt keretében végeznek egy nemzetközi felmérést. Az eddigi eredmények igen vegyesek: a *Kongresszusi Könyvtár* néhány éve bejelentette, hogy archiválják a *Twitter* teljes tartalmát, ám belátták a vállalkozás reménytelenségét, és kénytelenek voltak beismerni a kudarcukat. A brit kormányzati *UK Government Web Archive Social Media Archive* elért némi eredményt, nekik YouTube-videókat is sikerült megőrizniük, nyilván erőteljes szelektálás mellett. Milyen módszerek állnak a webarchiválók rendelkezésére ez ügyben? Egyrészt léteznek specializált fizetős platformok és szolgáltatások, de vannak ingyenes alkalmazásprogramozási interfészen (API) keresztül archiváló szoftverek, különböző fájlletöltők, webböngészőn keresztül archiváló eszközök, továbbá az archivált tartalmat WARC-konténerfájlban megjelenítő szoftverek is. Az OSZK vegyes eredményeket ért el ezen a téren: a Facebookról például a közelmúltig mentettek tartalmakat, ám a platform változása miatt ez ellehetetlenült. Összeségében elmondható, hogy a közösségi média archiválása nem fenntartható vállalkozás.

Mátyás Melinda, a *Qulto – Monguž Kft.* munkatársa a 2015-től erőteljesen gyarapodó magyar e-könyves adatbázisok (MeRSZ, Interkönyv, Szaktárs) használatát elemezte, különös tekintettel a járványhelyzet hatására. Adatforrásként az EISZ 2015 és 2020 közötti éves statisztikái szolgáltak alapul. A hazai e-könyvforrásokra előfizetők száma folyamatosan gyarapszik, jelentős bővülés az elektronikus információszolgáltatás jellegzetességeinek megfelelően leginkább a felsőoktatási intézményekben történt.

A következő előadó, *Biszák Előd* az *Arcanum* mesterségesintelligencia-fejlesztéseit ismertette az *Arcanum Digitális Tudománytár* (ADT), a *Mapire*, a *Kézíkönyvtár* és a *Szaktárs* összefüggésében. Az egyik fő téma a harminc éve fejlesztett *Arcanum Kereső* volt: a C++ programozási nyelven írt keresőmotor Unicode-támogatással

rendelkezik, tehát natív módon alkalmas ellentétes irányú írásmódok és nem latin karaktereket alkalmazó nyelvek (pl. japán) felismerésére. A csonkolási opciók 50 millió oldalon alkalmazhatók megkötések nélkül. További, elsősorban a kutatók számára hasznos funkció a *szomszédossági keresés*, mely adott vagy tetszőleges sorrendben is végezhető. A műszaki háttérrel jól megszervezett terheléselosztás biztosítja: a tetszőleges számú felhasználó kiszolgálása a részadatbázisokban futtatott párhuzamos keresésnek köszönhető. A találatok relevanciájáról a BM25 függvény gondoskodik. Kurrens mesterségesintelligencia-fejlesztés az ADT képerkesője, amire jelentős igény mutatkozik a felhasználók részéről. A fejlesztés első lépcsőfokaként az algoritmus jelzi, hogy egy adott oldalon láthatunk-e illusztrációt. Ennek a következő szintje az arcfelismerő algoritmussal történő arckeresés lesz az ADT-ben, amely mintegy 12 millió arképpel rendelkezik. Az arcfelismerő modellt futtatására az Arcanum szakemberei külön gépet építettek 16 GPU összekötésével, összesen 176 gigabájt memóriával. A megtalált arcokat a modell összerendezi, az indexelés az Arcanum kiemelt fejlesztői partnere, az *Amazon AWS* szolgáltatásában történik. Aktuális fejlesztés még az oldalszegmentálás, amely lehetővé teszi majd a szövegtörzs illusztrációtól történő automatikus elkülönítését. A tesztelés folyamán gépi tanulás támogatására 100 ezer oldalnyi annotált „tanulóadatot” állítottak össze METS/ALTO formátumban. A gépi szövegfeldolgozás háttérét az Arcanum 10 milliárd szavas adatbázisára épített BERT-modell szolgáltatja. A természetes nyelvi feldolgozás entitásfelismeréssel operálva azonosítja a személyeket, helyeket, szervezeteket, dátumokat, eseményeket, címeket, termékeket, mennyiséget és egyéb entitásokat. A BERT-modell az optikai karakterfelismerés minőségjavulásával jár együtt, javítva a korábban félreolvasott szövegeket. Végezetül elhangzott, hogy jelenleg is elérhető az *Arcanum AI* szolgáltatás, amely automatikus válaszokat ad természetes nyelven feltett kérdésekre, digitalizált régi lexikonok szövegét használva tudásbázisként.

Káldos János (OSZK) az IFLA Könyvtári Referenciamodell (LRM) esettanulmányát mutatta be egy 16. századi dokumentum példáján, azt demonstrálva, hogy az LRM négy magentitása: a *mű*, a *kéjfejezési forma*, a *megjelenési forma*, illetve a *példány* (angol betűszóval: WEMI) hogyan alkalmazható egy régi könyv esetében. E régi források közös nevezője, hogy egyediségük révén alig rendelkeznek szabványos könyvtári leírással. Káldos a 16. században élt Enyedi György püspök 60. beszédének (prédikációjának) WEMI-modelljét ismertette. A forrás három kifejezési formával rendelkezik: magyar és latin nyelvű forma, illetve az elhangzott élőbeszéd. A megjelenési formát a magyar nyelvű kódexek képezik, amelyekből három példány maradt ránk. Az LRM magentitásai kölcsönösen kizárják egymást, így felmerül a kérdés, hogy mi történik akkor, ha csak egyetlen példány van az adott megjelenési formának, ugyanis az LRM-ben nem sikerült maradéktalanul feloldani a diszjunkciót (vagylagosságot) a magentítások között: ugyanaz az entitás nem lehet egyszerre példány és megjelenési forma.

Ráadásul léteznek olyan megjelenési formák is, amelyek nem rendelkeznek példányokkal. Káldos szerint szükséges lenne bevezetni az *üres balma* fogalmát a példányentitásnál, továbbá az előadó véleménye szerint az egyes entitásokkal kapcsolatos információk megadásába – digitális bölcsészeti kiterjesztésként – be kellene vonni a kutatókat is, a könyvtári platformok és névterek adatrögzítő felületeinek szabályozott megnyitásával.

Mibály Eszter és *Szűcs Kata Ágnes* (PIM DBK) a Petőfi Irodalmi Múzeum automatikus kézírás-felismertetési pilotprojektjét mutatta be, amely Kiss József levelezését tárja fel. A HTR (*Handwritten Text Recognition*) gépi tanulási modellt alkalmazó *Transkribus* szoftvert használják a projekt során, amely az első magyar publikus kézírás-felismerő modellben fog testet ölteni.

Kalcsó Gyula a PIM DBK digitálisan létrejött (*born digital*) dokumentumokkal kapcsolatos munkafolyamatait ismertette, kitérve a digitális dokumentumok archiválásának nehézségeire, amelyet a hatalmas mennyiség, a változatosság, a gyorsan elavuló formátumok jellemeznek. A munkafolyamat az OAIS (Nyílt Archiválási Információs Rendszer) magas szintű elméleti modelljén alapul, amely három ágenst különböztet meg: *adatlétrehozót*, *adatkezelőt*, illetve *felhasználót*. Az archiválás három információs csomag (*Information Package*) formájában zajlik: SIP (átadási), AIP (archiválási), DIP (szolgáltatási). E területen hazánkban a Magyar Nemzeti Levéltár végzett úttörő szerepet, gondoljunk csak az OAIS-alapú munkafolyamatok kidolgozására. A DBK-nál még nem született döntés arról, hogy a *dHUPla* nevet kapott folyamatukban a csomagolás során a Kongresszusi Könyvtár által kidolgozott *BagIT* módszert, vagy az *E-ARK*-ot kívánják használni. A born digital-csomagok létrehozását *RODA SIP Creation Tool* szoftverrel tervezik. A SIP fázisa a konverzió folyamata, itt az eredeti formátum és a lemezeképek a főszereplők. Az AIP-csomagban szintén megmarad az eredeti formátum, amely kiegészülhet különleges, a hosszú távú megőrzést elősegítő formátummal, míg a DIP-nél a szolgáltatott formátum kerül előtérbe, amely legtöbbször PDF, de adott esetben a strukturált adatok átadására is alkalmas TEI-XML is lehet.

A konferencia utolsó napján egy digitális bölcsészeti tematikájú szekcióval indultak a közgyűjteményi előadások, majd *dr. Keveházi Katalin* (SZTE Klebelsberg Könyvtár) elnöklete mellett került sor az utolsó könyvtáros szekcióra.

Elsőként *Ungváry Rudolf* tartotta meg előadását *A „földrajzi személyi” hungarikum – A magyar kultúrában szerepet játszó személyek születési, életrajzi és halálzási helyeinek területi szórása a világban* címmel, melyben az említett adatok azonosításának nehézségeiről értekezett. A magyar vonatkozású személyekhez köthető helynevek túlnyomó többsége nem a mai Magyarország területére esik. A megváltozott névforma mellett a forrásokban rögzített születési és halálzási helyek megbízhatatlansága is problémát okoz, gondoljunk itt például a hadifogságban bemondásra oroszul rögzített adatok torzulásaira. A PIM névtérében végzett eddigi gyakorlat is igazolta, hogy ezek behasonlítása rendkívül időigényes, ráadásul a feldolgozan-

dó állomány körülbelül 60%-ánál van szükség ilyen utómunkára. A forrásnevek és a mai hivatalos földrajzi nevek párosítása is nagy kihívást jelent. A Köztársaság is kiszolgáló *Relax* közel 130 ezer földrajzi nevet tartalmaz. Kitüntetett névalakok a hivatalos nevek vagy a térképészetileg elfogadott nevek, de sok a szinonim kapcsolódó névalak is. Ungváry szerint a könyvtári besorolási állományok pontosabb forrásoknak tekinthetők, mivel a levéltári és múzeumi adatbázisok névállományai nagyságrendekkel nagyobbak, nehezebben azonosítható nevekkel, melyek integrációja is nehezen automatizálható. Sokszor a beazonosítási folyamat is csupán valószínűségi, mivel utólag adott esetben lehetetlen pontosan megállapítani a neveket, helyszíneket. A jelenleg feltárt állomány nagy területi szórást mutat: a születési helyek csupán egyharmada esik a mai Magyarország területére, egyharmada határon túli magyar, a többi pedig külföldi, főleg német nyelvterületre eső név. A halálozási helyek tekintetében egyértelműen látszik a nyugati és amerikai emigráció, valamint az orosz területeken elszenvedett háborús veszteségek hatása. Hiányoznak a témát érintő összehasonlító vizsgálatok, ám néhányan már publikáltak hasonló kutatásokat. Király Péter és Kiséri András külföldi magyar nyomdák 400 településnevét – és azok mintegy 2500 névváltozatát – helyezték el interaktív térképen, kronologikus rétegződéssel, egyeztetve a *GeoNames* névterével és Szakadát István is közétett hasonló kutatásokat.

Ilácsa Szabina a keddi tutoriálon elhangzott előadását ismételte meg szélesebb közönség előtt, középpontban a meglévő katalógizálási házi szabályzat alkalmazásprofilja történeti bővíthetőségével. Kiindulási alapnak megfelelnek a meglévő szabályzatok, ám amennyiben a kitűzött cél az RDA-ra való átállás, akkor érdemes begyakorolni az alkalmazásprofilok kidolgozását, ugyanis ennek ismerete az LRM alapján átdolgozott RDA-hoz már elengedhetetlen. A profilkészítés bemutatott módszertana a Me4DCAP, amely egy teljes projektre ad alkalmazható eszközkészletet. Az ebbe beépített önellenőrzési lépések miatt a folyamat addig tart, amíg a megfelelő eredmény meg nem születik, vagyis el nem készül a metaadatszabványok alkalmazására kidolgozott helyi gyakorlat.

Farkas Katalin az SZTE Klebelsberg Könyvtárában a digitalizált és repozitóriumban szolgáltatott muzeális dokumentumok és kéziratok speciális metaadat-szerkezeteit érintő munkafolyamatokról tartott előadást. A különleges dokumentumállomány magvát a 2006 és 2017 között, különböző projektekben digitalizált tartalmak képezik, ez egészül ki könyvtárközi kölcsönzés vagy kutatói kérdés keretében keletkezett digitális példányokkal, valamint az újonnan digitalizált tartalmakkal. Utóbbiak esetében a kéziratok kivételével a dokumentumok formátuma optikai karakterfelismeréssel kibővített PDF/A. A metaadat-struktúrát dokumentumtípusonként alakítják ki. Új dokumentumtípusként került be a rendszerbe a kézirat és a kisnyomtatvány. Új adatcsoportokat is létrehoztak (pl.: kézirat jellege, oldalszám jellege, kapcsolódó URL-mező, proveniencia stb.), amelyek révén strukturált gyűjteményfelépítést valósítottak meg. A katalógus és

a repozitórium között a MARC21-beli 856-os mező teremt összeköttetést, míg a repozitóriumon belül, illetve a repozitórium és a külső források között URL-linkek biztosítják a kapcsolatot. A hatékony repozitálás alapja az együttműködés a könyvtáron belül, valamint a kutató és a levéltáros/könyvtáros között. A felhasználást statisztikai modul is segíti. A disszemináció fő elve az „élő gyűjtemény” ideája.

Németh Márton (OSZK) a nemzeti könyvtár COVID-járvánnyal kapcsolatos webarchiválását ismertette. A járvány alatt intenzíven mentették le a koronavírussal kapcsolatos weboldalakat, beleértve a hazai hivatalos tájékoztatásokat, híreket, de például az UNICEF magyar nyelvű tájékoztatóját és egyéb magyar nyelvű külföldi tartalmakat is. Néhány számadat a járvány idejéről: 56 webaratás, 129 seedcím, 435 lementett Facebook-poszt, 933 db WARC-konténerfájl. A minőségbiztosításról sajnos nem áll módjukban gondoskodni a munkatársaknak, így a hibásan archivált webhelyek javítására nincs lehetőség. A szerzői jogi korlátozások miatt az OSZK webarchívuma nem nyilvános gyűjtemény, csak a jogtulajdonosokkal kötött egyedi szerződéskötést követően lehetséges a közzététel.

Az utolsó könyvtári tematikájú előadást *Garamvölgyi Lászlótól*, az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltárának informatikai és szolgáltatási megbízott főigazgató-helyettesétől hallhattuk, témája az intézmény járványhelyzet alatti szolgáltatásai voltak. Garamvölgyi elsőként az ELTE Egyetemi Könyvtári Szolgálatának (EKSZ) szervezeti felépítését tisztázta: a szolgálaton belül az egyes szervezeti egységek, könyvtárak egyenrangúak, az EKSZ-et magát a Könyvtári Tanács irányítja. Az Egyetemi Könyvtár és Levéltár (EKL) egyike ezen intézményeknek, alintézményei az Egyetemi Könyvtár, az Egyetemi Levéltár, illetve a szombathelyi Savaria Könyvtár és Levéltár. Az EKL más könyvtárakhoz hasonlóan majdnem egy évig tartott zárva (leszámítva a rövid nyári-őszi nyitvatartást), és a máshol is tapasztalt kihívásokkal szembesült: az otthoni munkavégzés megszervezésével, az ehhez szükséges informatikai struktúra kialakításával, az online tájékoztatás fel-futtatásával. A *bibliobox* néven ismertté vált könyvbedobó szekrény révén az EKL szolgált az ELTE-könyvtárak központi átvevőhelyeként: bármely az EKSZ-ből korábban hagyományosan vagy „küszöbről kölcsönzött” dokumentumot ide kellett visszavinni. Ezen felül az EKL gyűjtőoldalt hozott létre az online források számára. Az egyetemi hallgatók igényeinek megfelelően megszervezték a jogvédett tartalmak távoli (otthoni) szolgáltatását, egy digitális jogkezelő rendszer (*Digital Rights Management – DRM*) jellegű megoldást használva. Ennek lényege, hogy kizárólag képernyőn történő megjelenítést tesz lehetővé, minden másolási lehetőséget (pl. letöltés, képernyőkép) megakadályoz. A műszaki hátteret egy *DSPACE* repozitórium biztosítja; a felhasználóbarát, könnyű használhatóság érdekében pedig mobilapplikáció is készült hozzá, amely gyakorlatilag egy célirányos böngészőprogram *ELTE Könyvtár Böngésző* néven Windows és Android operációs rendszerekre. A használata Neptun-hitelesítéshez kötött, így érvényesül az egyetemi polgárok számára biztosított jogszerű használat. Az *ELTE Könyvtár webapplikáció*

2019 szeptemberében jelent meg, és virtuális olvasójegyként működik, amely alkalmas a könyvtári tagságok, pénzügyek és kölcsönzések nyomon követésére, de nyomtató- és fénymásolóként is működik (ha nyitva van a könyvtár), valamint összeköttetésben áll az Aleph integrált rendszerrel, így értesítéseket is küldhet az olvasók számára. (Erről bővebben lásd a 3K 2019/9-es számát.) A járványhelyzet hatására az alkalmazással elérhető szolgáltatások köre online beiratkozással és hosszabbítással bővült, és a rövid nyitvatartási idő alatt az olvasótermi online helyfoglalás is ezen keresztül működött. A Neptun-kóddal történő bejelentkezés is megvalósult. Az ELTE Egyetemi Könyvtár elavult OPAC-ja is megújult az ELTEfind nevű közös kereső (*discovery*) révén. Ez a nyílt forráskódú *VuFind* rendszeren alapul és ugyan külön füleken, de egyetlen felületen teszi lehetővé a keresést a könyvtári katalógusokban és az előfizetett adatbázisokban. A kurrens használói igényeknek megfelelően korszerűbb megjelenítés és facettás szűkítési lehetőség jellemzi az új keresőfelületet. Az EKL új honlapjának fejlesztése is folyamatban van, emellett a kényeszerű zárvatartást kihasználva a könyvtár pályázati forrásból korszerű akadálymentes sarkot alakított ki, ahol a látás- és hallássérült hallgatók tudnak olvasni és jegyzetelni. A másik jelentős fejlesztés az RFID-rendszer bevezetése volt. Ez a könyvtári automatizálásban és az állományvédelemben játszik szerepet. A dokumentumokba ragasztott címkéken alapuló műszaki rendszer részeként dolgozó munkaállomások, állományvédelmi kapuk, önkölcsönző pultok, kézi leltározóeszközök és egy szabadpolcos könyvvisszavételi pont kiépítése zajlik. Végül említésre került, hogy Magyarországon elsőként az ELTE EKSZ részesült *EFQM* „*Elkötelezettség a kiválóságért*” tanúsítványban.

Összeségében elmondható, hogy a Networkshop 2021 konferencia aktuális körképet adott a hazai könyvtárszakma digitalizációval kapcsolatos területeiről, külön hangsúlyt fektetve a járványhelyzet alatt nyújtott szolgáltatásokra.

Jelen cikk a Könyvtártudományi Szakkönyvtár weboldalán megjelent azonos című összefoglaló szerkesztett és bővített változata.

NETWORKSHOP

Tomori Tímea

Az információs társadalom kihívásai az iskolapedagógiában

A 21. században a tanulási környezetnek részét képezik a digitális eszközök is. A BYOD (bring your own device – hozd magaddal a saját eszközöd) modell a könnyen és gyorsan használható okoseszközöket állítja a mindennapi oktatás szolgálatába. Előnye, hogy a diákok akár hálózati alapú feladatokat is megoldhatnak a tanítási órákon. Mindez leköti a figyelmüket és motiválja őket a tananyag korszerű módszerekkel történő elsajátítására. Ugyanakkor hátránya, hogy nem feltételezhető, hogy minden tanulónak van saját eszköze, és az sem, hogy ugyanolyan mértékben képesek használni az eszközeiket. Természetesen a kontakt osztályteremi órákat tartó, kizárólag frontális osztálymunkával dolgozó pedagógusok még mindig gyakoriak a magyar közoktatásban, de az *újmedia* megjelenésével a pedagógus-szerepkör is változáson esett át. Egyre inkább fókuszba kerül az élménypedagógia, és ezzel összefüggésben a művészetterápiát és a projekt munkát támogató, és azokat kreatívan kivitelező pedagógusok száma is folyamatosan növekszik. A pedagógus egyre inkább mentorrá, facilitátorrá válik, aki irányt mutat a diákoknak, hogy a saját tanulási ösvényeiket követve, lépésről lépésre sajátítsák el az éppen aktuális tananyagot. A konstruktív pedagógiai felfogás és az újmedia szerepe könnyen összekapcsolható, hiszen a kutatómunka során vagy a projektek kidolgozásakor bevethetünk 21. századi módszereket is. Gondoljunk csak a tükrözött osztályteremre vagy a digitális történetmesélésre, de élhetünk azzal a lehetőséggel is, hogy a tanulóinkat megtanítsuk az információs műveltség készségeinek helyes használatára, úgymint információs igény felismerése, információ keresése, megtalálása,

értékelése, szervezése és újbóli felhasználása. Ez a fajta tudás még inkább felértékelődik az információval túltelített online térben.

Szűts Zoltán *A digitális pedagógia elmélete* című könyve hiánypótló munka, hiszen egy új, digitális didaktikát ígér. Magyarországon a pedagógusok által közismert és gyakorta használt, Falus Iván által szerkesztett *Didaktika* című könyv kiváló alap, de az 1998-tól 2004-ig hét kiadást, azután számos utánnyomást megélt mű megírása óta sok minden megváltozott, ezért bővítésre szorul. Szűts Zoltán könyvének címe ezt a kiegészítést ígéri a pedagógustársadalomnak.

Szűts legújabb kötete 2020-ban látott napvilágot, éppen az oktatást is hálózati térbe szervező iskolabezárások idején. Bár a könyv célja nem a pandémia időszakában folyó oktatási gyakorlat bemutatása és elemzése, szükségszerűen aktuális kérdések is megjelennek a műben. A kötet jól strukturált, könnyen követhető, logikusan felépített fejezetekből áll. A bevezető írást további öt fejezet kíséri, melyek tematika szerinti alfejezetekre oszlanak. A kötet *dr. Komenczi Bertalan* ajánlásával nyit: „bár a könyv tanárok számára készült, a benne foglalt sokrétű ismeretanyag, a bemutatott nézőpontok sokfélesége – nem utolsósorban témájának aktualitása miatt – hasznos és érdekes olvasmány lehet minden érdeklődő számára.” (10. p.)

Van-e tanár ebben az osztályban? (13. p.) – kérdezi Szűts titokzatosan a bevezető fejezetet megelőző szakaszban. Erre válaszként a szuperpozíciós tanár képét tárja elének, aki „az online tanítási-tanulási ökoszisztémában egyszerre több helyen és különféle állapotban lehet.” (13. p.) Ehhez kapcsolódik az osztályterem hagyományostól eltérő értelmezése is, amely már nem feltétlenül a valós osztálytermi környezetet, hanem a virtuális teret, az online kommunikációhoz szükséges platformok használatát foglalja magában. Eljátszik a gondolattal, hogy a későbbiekben a tanárok a nem formális tanulási környezetet kihasználva influenzaszerű szerepkörben jelennek majd meg, azért, hogy hiteles ismereteket virálisan terjesszenek a szuperpozíciós osztálytermekben. (14. p.)

A szerző a *Bevezető* című első fejezetben célul tűzi ki a digitális pedagógia elméleti keretének megalkotását, melyhez interdiszciplináris módon közelít. Úgy véli, hogy a digitális pedagógia léte az informatikától függ, de szoros kapcsolatban áll a neveléstudománnyal, az információs társadalmat vizsgáló szociológiával, valamint a kommunikáció- és médiatudománnyal. Az elméleti keretrendszer kialakításának pontjai a történetiség, a funkcionális előzmények és az empirikus kutatások eredményei. Szűts egyensúlyt keresve a technooptimizmus és a technopesszimizmus között, identifikálja a kihívásokat és a veszélyeket. Feltett szándéka, hogy koncepciója megalkotásában a VUCA (volatility, uncertainty, complexity, ambiguity – azaz változékonyság, bizonytalanság, komplexitás és kétértelműség) szemléletmódot érvényesítse, amikor a tanítás-tanulás folyamatáról elmélkedik. Szintén ebben a fejezetben tisztázza a kötet szerzője a terminológiahaszna-
latot. Leszögezi, hogy „az internet más rendszerek mellett magában foglalja a világhálót is. Az utóbbi felhasználók által írható, magas fokú interaktivitást biztosító felülete a web 2.0, illetve

annak egy speciális, a közösség által alakított blogok, vlogok és wikik összességét jelentő szegmense, a közösségi média.” (45. p.)

A *Pedagógiai diskurzusok az információs társadalomban* címet viseli a könyv második fejezete, melyben Szűts szerint az IKT-eszközök és a hálózatiság felerősíthetik a diákok figyelmét és motivációját, valamint az együttműködési képességüket is pozitívan befolyásolhatja. Ugyanakkor megvan ezeknek a tanítást és tanulást támogató eszközöknek a tanulókra gyakorolt negatív hatása is. Ezt az oktatásban megvalósuló *kreatív bomlasztás*nak nevezi a szerző, a korábbi digitalizációval foglalkozó szakirodalmakat figyelembe véve. A kreatív bomlasztás a „számítógépes hálózatok és az interaktív platformok rendszerében” (50. p.) az információáramlás hirtelen növekedésének és az adatok feldolgozásának a lehetősége. A hálózatosodással és a különböző digitális platformok segítségével a már meglévő oktatási gyakorlatok kerültek más köntösbe, újabb lehetőségek nyíltak meg a tudásmegosztás és a kapcsolattartás területén az oktatásban is. Ugyanakkor az oktatásra még nem jellemző az azonnali visszacsatolás, az értékelés folyamata. Az is negatívan hat a fiatalokra, hogy már kora gyermekkorukban a mindennapjaik része az eszközhasználat, ami kevésbé teszi vonzóvá számukra a digitalizáció oktatási evolúcióját. *John Dewey* reformpedagógiáját is fókuszba állítja a szerző, aminek elemi része, hogy a tanár helyett a tanuló kerül a középpontba. Dewey pedagógiájának lényege, hogy a diákok ne a kötelezően bemagolandó ismereteket sajátítsák el, hanem inkább az életre való felkészítés, a problémamegoldó képesség fejlesztése legyen a pedagógusok célja. Napjaink pedagógiai eljárásai elsősorban a *tevékenykedtetésre* koncentrálnak, de a tér- és az időkezelés változatlanyságot mutat. Szűts a digitális pedagógiától éppen ezeknek a mutatóknak a változását várja. A sokak által használt – és kissé elcsépelet – digitális bennszülött és digitális bevándorló fogalmak kiváltására szerzőnk felajánlja a *tudatos* és a *sodródó felhasználó* elnevezéseket, amelyek sokkal inkább jelölik a fogalmat, pontosítanak. Amíg a digitális bennszülött és bevándorló elnevezések kizárólag az életkorra engedtek következtetni, a kissé túlhangsúlyozott nemzedékelméleti felfogások miatt, addig újabb fogalmaink mögött már megbújik az is, hogy nem kizárólag az életkor függvénye az, hogy valaki tudatos felhasználóvá váljon, hanem egyéb tényezők – például az iskolázottság, érdeklődési kör, szabadidő mennyisége, eszközzelhasználásunk – is hatással vannak rá.

A jövő digitális. Az információs társadalom és a digitális kultúra című harmadik fejezetben arról olvashatunk, hogy az 1990-es évektől kezdődően a világháló hogyan kezdte el egyre inkább meghatározni a világunkat, majd hogyan vált a mindennapok részévé. Az információ birtoklása, valamint a kulturális kódok ismerete hatalmi pozícióba helyezte és helyez(het)i az embereket a web világában. „Újjá[formálódott] makroszinten a politika, a gazdaság, a kultúra, továbbá a mezoszinten működő intézmények, valamint mikroszinten a családok és az egyéni identitások is.” (66. p.) – idézi *Krajcsi Attila* gondolatát a szerző. Ezáltal a társadalomban azokat az egyéneket, akik az információs műveltséghez kapcsol-

lódó tudásokkal bírnak, kitüntetett pozíció illeti meg, hiszen ők képesek arra, hogy kihasználják egyrészt a technikai tudásukat, másrészt az információs szmogloból a hiteles, megbízható információkat válogassák ki. Ennek tudatában nem meglepő, hogy a 2020-as NAT-ban a digitális kultúra különálló tantárgyként jelenik meg. A digitális kultúra meghonosodása a szerző szerint a Gutenberg-galaxis nyomtatottsöveg-alapú privilegizált világát letaszította trónjáról, és előtérbe kerültek újabb, más típusú tartalmak is, mint a videó, a hang vagy a kép. Ezek a szöveggel egyenrangú tartalomhordozók a digitális kultúrában. Már *Renee Hobbs* és *David Cooper Moore* is felhívják a figyelmet a médiatartalmak és a vizuális elemek hatékonyságára az oktatásban, és az ismert mondást idézik *A médiaműveltség felfedezése* című könyvükben: „Egy kép száz szóval felér”. Ezek az új típusú tartalmak azonban feltételezik a multitasking, azaz a figyelemmegosztás képességét a felhasználoktól. Az információs társadalom korát nevezhetjük a negyedik ipari forradalomnak is, amelynek fókuszja az egyéni igényeket kiszolgáló tömegtermelésre irányul, és ez alól az oktatási ágazat sem képez kivételt. A virtuális osztályteremben elhangzó előadásokhoz számtalan hallgató csatlakozhat, mint ahogyan a digitális térben létező tananyagokat is akár több tízezer felhasználóval oszthatjuk meg. Az oktatás lehetőségei is kibővültek a világhálóhoz való szélesebb körű hozzáféréssel. Szűts – mint azt fentebb már említettük – megkülönböztet tudatos és sodródó felhasználót. A tudatos felhasználó képes arra, hogy saját ismereteinek bővítésére használja fel a különböző platformokat, ezzel szemben a sodródó felhasználó az időérzékét elveszíti és nem képes stabil, maradandó tudást konstruálni.

A digitális pedagógia című negyedik fejezetben a szerző megállapítja, hogy a behálózott társadalom figyelmét a nagyobb, jobban szervezett egyetemek próbálják olyan módon lekötni, hogy a digitális térben elérhető kurzusokat, képzéseket kínálják, ezáltal kiterjesztve hatóságukat a beiskolázási piacon. Ezzel párhuzamosan azok az egyetemek, amelyeknél erre nincsen anyagi forrás, egyre gyengülnek a versenyben és a szélesebb képzési palettával bíró intézmények monopolhelyzetbe kerülhetnek. Szűts előrevetíti, hogy ez a jelenség idővel a középiskolai oktatásban is meg fog jelenni. A digitális térben eltöltött hosszabb idő és a digitális tananyagok magukkal hozták az olvasási szokások megváltozását. Erre koncentrálna a jövőben a tankönyveknek is meg kell változtatniuk a struktúrájukat, valamint a szövegek mennyiségét, alkalmazkodva az újabb olvasási stratégiákhoz. *Gonda Zsuzsa A digitális szövegek olvasásértésének fejlesztése az olvasási stratégiák segítségével* című tanulmányában (lásd *Anyanyelv-pedagógia*, 8. évf. 2015. 1. sz. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=555>) részletesen bemutatja, hogy az információs társadalom hatására milyen szükséges készségekre és képességekre van szüksége a tanulóknak. Így a digitális szövegekhez kapcsolható olvasási típusokat is sorra veszi, úgymint *scanning* (információkereső olvasás, átfutás); *skimming* (kulcsszókereső olvasás), *browsing* (lapozgatás) és *mining* (funkcionális olvasás). Ezek az olvasási stratégiák visszaköszönnek a fejezet lapjain is. 2020

talán meghatározó kezdete volt a neveléstudomány területén a mesterséges intelligencia, a big data, a gépi tanulás és az ember-gép kommunikáció fejlődésének. A digitális pedagógia történetiségét tekintve már a 2000-es évek elején megfogalmazódott az igény az egységes módszertani kultúra formálására. Szűts ebben a fejezetben rendkívüli alaposággal mutatja be a számítógép és a hálózatiság történetét, illetve a mobileszközök által nyújtott lehetőségeket az oktatási ágazatban. Az információs társadalomban élő diákoknak megjelenik az igénye arra, hogy az információszerzés a tankönyvi, munkafüzeti oktatási eszközökön túlmutasson, a digitális teret is bekapcsolják a tanulás folyamatába. „Az információs társadalom viszonyai közepette a tudás jellege is megváltozik: gyakorlatiassá, azonnal alkalmazhatóvá, multimedialissá és transzdiszciplinárisává válik.” (122. p.) Ennek egyik ajánlott módszertana a tükrözött, vagy ahogyan a könyvben nevezik, a kifordított osztályterem technikája, melynek lényege, hogy a hagyományos osztálytermi környezetben megtörténjen a ráhangolódás, a motiválás, a témába való bevonódás, a kérdések megválaszolása és az érdeklődés felkeltése; az elméleti keretek elsajátításához azonban otthoni tanulás szükséges a pedagógus által készített, vagy őáltala ajánlott modern tartalmakkal. A *blended-learning* egyfajta vegyes oktatás: a személyes konzultációt, a tantermi diskurzust, illetve a digitális média és a távoktatás adta lehetőségeket egyaránt kiaknázó képzési forma. A *gamifikáció*, azaz a játékosítás is teret enged a digitális térben történő tanulásnak. Erre a „módszertani elemre” (58. p.) egyre több platform épít, ilyen például a műben említett *Kaboot* is. Ennek az oktatási formának a hátulütője, a diákok versenyszelleme. Gyakori, hogy a diákok a gyorsaság oltárán feláldozzák az átgondolt válaszokat. A *digitális történetmesélés* egy másik módszertani elem, amely a digitális oktatási folyamatot segíti, ilyen például a *Google Cultural Institute* vagy a *Google Art Project* (Google Arts & Culture) is. A *mikrotartalom* (szöveg, kép, hang és mozgókép) szintén módszertani elem, amely a tanulók időben egyre kevésbé fenntartható figyelmére épít. A tananyag egységnyi elemekre bontott, vizuális elemekkel támogatott, tömörített tartalmaként jelenik meg. A pedagógusok szerepe elsősorban az ismeretek mikroelemekre bontására és címkézésre koncentrálódik.

A *Didaktika 2.0* című fejezet bemutatja a 21. századi oktatási struktúrát, amelyben olyan inspiráló tanulási környezetben zajlik az ismeretek „átadása”, ahol a diákok egyéni módon alakítják ki haladási ösvényeiket, és önállóan sajátítják el az ismereteket. A hagyományos értelemben vett zárt tanterveket a projektoktatás és a csoportmunkán alapuló szemléletmód váltja fel. A digitális tér algoritmusokkal járul hozzá a tanulók egyéni haladási ösvényeinek a kijelöléséhez. Mediatizált világunkhoz a tradicionális iskola egyelőre nem képes felzárkózni. Az iskola feladata a 21. századi képességek fejlesztése, mégpedig annak érdekében, hogy a tanulók digitális kompetenciáját olyan mértékben tudják fejleszteni, hogy képesek legyenek az információbiztonságot szem előtt tartani, továbbá produktívan reagálni adott problémahelyzetben. A szerző kiemeli, hogy az

osztálytermi környezet a hagyományos taneszközeivel és az otthoni digitális tanulási lehetőségek egy egymásnak meg nem feleltethető, töredezett tanulási környezetet eredményeznek. Ahogyan Szűts írja: „[J]ándzsát törünk amellet, hogy az oktatás jövője összefonódik a digitalizációval és a hálózattal, célunk ezáltal egy minden korábbinál hatékonyabb oktatási rendszer felvázolása.” (185–186. p.) A digitális pedagógiai keret kialakításakor figyelembe veszi a vizuális figyelmi képességeket. Négy összetett témakört emel ki a szerző a jövő pedagógiájának részeként. Ezek az új interfész és kapcsolódó írástudások, a képi fordulat, az élményszerűség, a szabadon írható platformok és végül a valóságmetaforák. A digitális pedagógia szereplői lesznek a digitális iskola és a digitális szülők is. A digitális iskola főszereplői a tanuló és a tanár. Intézményesített kereteiket leginkább a digitális kultúra, az infokommunikációs eszközök minősége és a sávészelleesség határozza meg, amit a későbbiekben egy kiterjesztett online osztályterem válthat fel. A digitális szülő támogatja a gyermeke otthoni tanulását, birtokában van az információs műveltségnek, és ezzel hatékonyan hozzájárul gyermeke tanulmányi előmeneteléhez.

A digitális pedagógia elméleti kerete című zárófejezet címével a legrelevánsabb fejezetet ígéri. A szerző összegzi azt, hogy a könyvtárak és a digitális tartalmak világa egy szimultán létező jelenség. A tanuló oldaláról közelítve a digitális pedagógiai eljárások során fontos, hogy képes legyen a felfedező tanulásra, a vizuális ingerek között jobban tudjon tájékozódni, az online kommunikációs csatornákon is képes legyen együttműködni társaival. Mivel az otthoni tanulási környezetben is jelen van a digitális tér, így a tudatos tanulás elengedhetetlen velejárója a kritikus szemléletmód és az önálló tanulás képessége. A digitális pedagógia kihívásai között szerepel a *digitális demencia* (ismeretek hiányában a tanulók nem képesek az információk kombinálásra), a figyelemmegosztás, a multitasking jelenség. Problémaként merül fel az okostelefonok, a hálózathoz való hozzáférés, de akár az intézményi eszközpark hiánya, vagy a céloknak nem megfelelő minősége. „A szabad hozzáférést egyre több esetben felváltja az előfizetési, így az alacsony jövedelműek – az »eszköztelenek« – hozzáférése a tudáshoz egyre inkább ellehetetlenül.” (262. p.) A digitális pedagógiai eljárások során szükséges a tanárok, a tanulók és a szülők közötti folyamatos konzultáció, biztosítva azt, hogy az alacsonyabb kompetenciával bírók ne vesszenek el a digitális térben. Az infokommunikációs eszközök intenzív bevonása a pedagógiai munkába kezdi elmosni a reál és a humán tárgyak közötti erős határokat. Minden tanítási órán van lehetősége a diákoknak a digitális platformokon gyakorolni. A reál tárgyak elsősorban az algoritmikus gondolkodás képességét, míg a humán tárgyak főként az információkinyerés, -feldolgozás, -értelmezés képességét fejlesztik. A digitális pedagógia akkor lesz hatékony, ha a pedagógus olyan digitális platformokat alkalmaz, amelyek hasonlóak a tanulók által elszeretettel használt platformokhoz. A tanárnak tehát szükséges nyomon követnie a fiatalokra hatást gyakorló digitális trendeket.

„A 2020 és 2030 közötti időszakban látványos változások tanúi leszünk majd a mesterséges intelligencia alkalmazása terén.” (267. p.) Várhatóan az online, ingyenes, nyitott tömegképzések fogják meghatározni a jövőt. Az oktatásban résztvevők egyéni igényeire szabott differenciált tartalmak a digitális térben eredményesebbek lesznek, figyelembe véve, hogy a technikai eszközök pontosabban tudják majd meghatározni az egyéni tanulási utakat. A digitális oktatás hátránya a személyes jelenlét hiánya, az empátia és a szociális képességek fejletlensége lehet. Ennek kiküszöbölésére a blended learning oktatási formát ajánlja a könyv szerzője.

A digitális pedagógia elmélete című könyv a szerző oktatással kapcsolatos szemléletmódját tükrözve megjelent digitális és nyomtatott formában is. A MeRSZ (Magyar Elektronikus Referenciamű Szolgáltatás) felületén olvasható digitális példány tartalma és szerkezete egyaránt megegyezik a könyvben közöltekkel. A kötet új perspektívája miatt a gyakorló pedagógusok és a tanári pályára készülő hallgatók is haszonnal forgathatják.

A digitális pedagógia elmélete / Szűts Zoltán. - Budapest : Akadémiai Kiadó, 2020. - 295 p. ; 24 cm

Emléke elfeledve?

Gondolatok Szabó Károlyról emlékkönyve kapcsán

Vaskos volt és tekintélyt parancsoló, és ha jól emlékszem, a két kötet négybe volt kötve, félbőrbe. Ami igazán meglepett, azok a nyomtatott oldalak közé iktatott fehér lapok voltak, amelyeket az idő az eredetihez hasonlóvá sárgított. A szép köntöst és a pótlapokat bizonyára nem sokkal az utolsó kötet megjelenése után kaphatta, így amikor először fogtam a kezembe már százéves elmúlt. A „belőtt” lapok legtöbbször különböző kezek és tinták sűrű sorokat írtak, sokszor a nyomtatott részeket sem kímélve, de ez így volt szép: egyedivé tette és egyéniséget adott a köteteknek. Ez volt hát első találkozásom a „szabókároly”-jal, harminc évvel ezelőtt az Országos Széchényi Könyvtár Főlöspéldány Központjában. Úgy szólt a fáma – idős kollégák mesélték, akik még együtt dolgoztak Borsa Gedeonnal a Könyvelosztóban (KEO) – hogy a köteteket maga Borsa is gyakran forgatta, amikor még ezt a részleget vezette. Nem tudom mi lett ennek az RMK-példánynak a sorsa, csak remélem, hogy „házon belül” maradt és most is megbecsülik.

Amikor a Szabó Károly-emlékkötetet a kezembe vettem, elsőre hirtelen ez a személyes emlék jutott az eszembe. Másodjára pedig elégedetten nyugtáztam azt, amit a kötet szerkesztője, Szőnyi Éva is megfogalmazott az *előljáró gondolatok*ban, hogy több mint két évtized után, az MKE Bibliográfiai Szekciója végre a nagy triász első tagja előtt is leróta tiszteletét. Először a három bibliográfus közül a legifjabb, Petrik Géza emlékére adtak ki kötetet 1996-ban, majd id. Szinnyei József halálának centenáriuma tartott konferenciát. Az itt elhangzott előadások szövegét 2014-ben a *Szinnyei és követői* címet viselő kötetben publikálták. Végül 2020-ban napvilágot látott a *Szabó Károly-emlékkönyv* is, amely az Országos Széchényi Könyvtárban 2015-ben tartott emlékülés előadásait tartalmazza.

Az utóbbi két kötetet összehasonlítva elmondható, hogy a szerkesztési elv hasonló, az írások többsége természetesen az ünnepeltre koncentrálnak, de az emlékülések szervezői teret biztosítottak az előadók számára, hogy az utódokról is megemlékezzenek. Így a Szinnyei-emlékkötetben olvashatjuk a Fitz József, Dezsényi Béla és Busa Margit munkásságáról szóló előadások szerkesztett változatát; a Szabó Károly-emlékkötetben pedig Hellebrant Árpád, Dézsi Lajos és Lukinich Imre bibliográfusi tevékenységének bemutatása is helyet kapott. Ezt a szándékot a közreadók a Szinnyei-emlékkötet címében jelezték, talán érdemes lett volna ugyanezt megtenni a Szabó Károly-emlékkönyv esetében is.

Szőnyi Évától már megszoktuk, hogy az általa összeállított köteteknek szépen felépített szerkezeti íve van, és ez a Szabó Károly munkásságának szentelt könyv esetében sincs másképp. Értő bevezetőjében a szerzők és a tanulmányok lényegre törő bemutatásával felkelti az olvasó érdeklődését. Az azonban sajnálatos módon nem derül ki belőle, hogy a kötet két írása korábban már megjelent nyomtatásban a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* hasábjain.*

Az emlékkötet első két írásában *Szabó Sándor* és *Bényei Miklós* Szabó Károly életét és az utókor által javarészt elfeledett szerteágazó filológusi és történelmi munkásságát mutatja be. Ezt követően *Gazda István* impozáns tanulmányában Szabó Károly fő művét a magyar tudománytörténet-írás szempontjából taglalja, és részletes időrendi áttekintést ad az RMK-ban fellelhető reáltudományi kiadványokról. *Pogányiné Rózsa Gabriella* és *Pogány György* a fentebb már említett utódokról emlékezik meg egy-egy írásával. Az RMK kiegészítésére alakult, szervezett keretek között működő munkacsoport tevékenységéről olvashatunk érdekfeszítő beszámolót *P. Vásárhelyi Judit* tollából. Végül egy adósság törlesztésére is sor kerül azáltal, hogy *Kéglí Ferenc* jelen kötetben közreadja Szabó Károly nyomtatásban megjelent munkásságának bibliográfiáját.

Bennem az emlékkönyv három tanulmánya keltett gondolatokat, ezért szubjektív módon ezekre reflektálnék a következőkben.

Szabó Sándor tanulmányában rávilágít arra, hogy az utókor Szabó Károly nevét legfeljebb fő műve, a *Régi magyar könyvtár* (RMK) alapján ismeri. Pedig Szabó Károly a maga korának elismert tudósa volt, aki klasszika-filológusként fordította az ókori görög szerzők műveit, igazi folkloristaként népdalokat, népregéket gyűjtött, és emellett történészként a forráskutatások úttörőjeként tekinthetünk rá. Tanári pályafutása 1855-ben kezdődött, amikor meghívták a nagykőrösi református főgimnáziumba a görög nyelv és irodalom tanáranak. Nagykőrösi éve alatt a Magyar Tudományos Akadémia – hat tanártársával együtt – levelező tagjai sorába

* Lásd Pogányiné Rózsa Gabriella: „Szabó Károly nagy vállalatának méltó örököse” *Hellebrant Árpád (1855–1925)*. = *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 24. évf. 2015. 11. sz. 38–48. p. http://epa.oszk.hu/01300/01367/00272/pdf/EPA01367_3K_2015_11_038-048.pdf (2021.05.20.), Bényei Miklós: *Szabó Károly történelmi munkássága*. = *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 25. évf. 2016. 3. sz. 33–40. p. http://epa.oszk.hu/01300/01367/00276/pdf/EPA01367_3K_2016_03_033-040.pdf (2021.05.20.)

választotta. Nem véletlen tehát, hogy a református főgimnáziumot nevezték „kis Akadémiának” vagy „negyedes Akadémiának” is. Ennek állít emléket a nagykőrösi Arany János Múzeum előtt Varga Imre alkotása, bár a szoborcsoport inkább téli zimankó idején egy buszmegállóban fázósan ácsorgó emberekre emlékeztet, mintsem a *nagy tanári kar* tagjaira. Ebben a városban indult Szabó Károly könyvtárosi, bibliográfusi elköteleződése is, hogy aztán a maga teljességében Kolozsváron bontakozzon ki. 1859 decemberében az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) alakuló ülésén gróf Mikó Imre javaslatára Szabó Károlyt választották az egyesületi könyvtár első őrévé. Az EME könyvtárának későbbi jelentőségét jól érzékelteti az a tény, hogy 1872-ben ennek a gyűjteménynek a léte döntő módon befolyásolta azt, hogy az ország második egyeteme Kolozsváron nyissa meg kapuit. A könyvtár magas szintű fejlesztésében Szabó Károlynak jelentős és elvülhetetlen érdeme volt. A szakszerűen gondozott és gyarapított gyűjtemény tehát biztosította a kolozsvári egyetemi könyvtár alapját, és további fejlődésének lehetőségét. Ennek is köszönhető, hogy a századfordulót követően ez az intézmény Magyarország legkorszerűbb épülettel rendelkező második nemzeti könyvtárává válhatott. Szabó Károly nevét természetesen ott találjuk az újonnan alakult egyetem tanári karában is, a magyar történelem és segédtudományai októjaként. Ugyanakkor bibliográfusi tevékenységét élete utolsó napjáig folytatta. Az EME könyvtárának katalogizálásával vetette meg az RMK alapjait, és utazó könyvtárosként az általa készített katalóguscédulákat egy bőröndben vitte magával országjáró körútjaira, hogy azokat bármikor összevethesse más könyvtárak anyagával. 1879-ben jelent meg a *Régi magyar könyvtár* első kötete, amely 1531-től 1711-ig tartalmazta a magyar nyelvű nyomtatványok tételeit. A második kötetet 1885-ben adta ki az Akadémia, és a Magyarországon nem magyar nyelven megjelent kiadványokat vette számba 1473-tól 1711-ig. Ez a kötet a mai napig meghatározó alapja a trianoni utódállamok nemzeti bibliográfiáinak. A harmadik kötet, a magyar szerzőktől külföldön 1480 és 1711 között megjelent nem magyar nyelvű nyomtatványok összegzése, már csak halála után jelent meg két részben. A félbemaradt munkát művének méltó folytatója, Hellebrant Árpád fejezte be és rendezte sajtó alá. Szabó Károly hatvanhatodik életévében hunyt el 1890. augusztus 31-én. „Végakarátának megfelelően honvédegyenruhájában a lánya mellé temették el a Házsongárdi temetőben.” (37. p.) Kolozsvár köztisztviselői álló polgára volt, most mégis hiába keresnénk a sírját, hogy a kő előtt megállva a kegyelet egy szál virágát helyezzük rá. Nyughelye ugyanarra a sorsra jutott, mint könyvtáros utódjái, Gyalui Farkasé. Ebben a nemzeti panteonban száz év óta csendes pusztítás zajlik, amely lassan, de végérvényesen felszámolja Kolozsvár magyar közéleti múltját.**

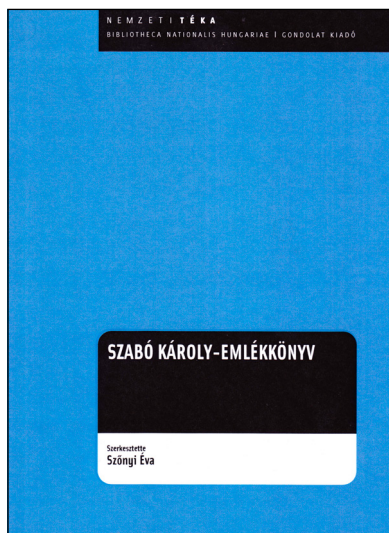
**Lásd Gaal György: *Tört kövön és porladó kereszten. Pusztuló múlt és fájó jelen a Házsongárdi temetőben.* Kolozsvár, Stúdium Kiadó, 2009. 150., 157. p.

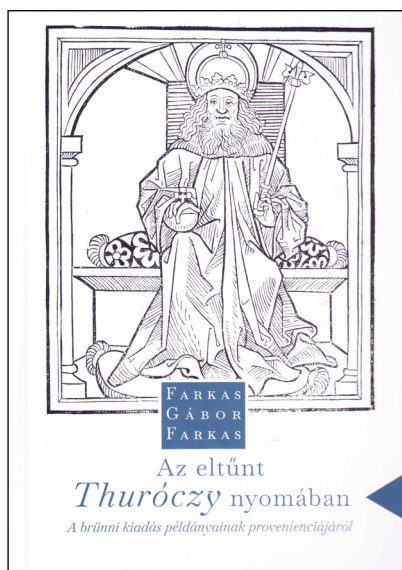
Bényei Miklós Szabó Károly mára már szinte a feledés homályába merült történeti pályafutását tárja elénk. Ahogy a szerző tanulmányának bevezetőjében rámutat: a hatvanas években történelem szakos hallgatóként nem tanultak Szabó Károly munkásságáról, és a későbbi, a 19–20. századi történetírást taglaló szakmunkák is csak érintőlegesen szóltak róla. Mint említettük, Szabó Károly 1858-tól az Akadémia levelező, majd 1871-től rendes tagja, a Magyar Történelmi Társulat jegyzője és az egyesület lapjának, a Századok című folyóiratnak állandó szerzője, 1872-től haláláig a Kolozsvári Egyetem történelem tanszékének oktatója, ráadásul a történeti források kutatásának, feltárásának és az ezekből merített adatok kritikus felhasználásának híve volt. Szakmai mellőzöttségének okát nem kell sokáig keresnünk, ebben a tanulmányban is megtaláljuk rá a választ. Bényei Miklós bemutatja azt, hogyan szakított Szabó Károly már nagyon korán a „déliárbos” történetírással és hogyan jutott el a „nemzeti elfogultságtól” a forráskritikai szemléletig. Ugyanakkor „némely kérdésben azonban mégsem tudott tárgyilagos lenni.” Ez pedig a magyarság eredetét kutató – sajnos a mai napig Meótság mocsarait megidéző – terület. Ennek illusztrálására a tanulmány szerzője két helyen is R. Várkonyi Ágnes idézi szabadon: „[Szabó Károlyt a] hun–magyar rokonság később is foglalkoztatta, és e *téveszmét* valójában haláláig nem adta fel.” (42. p., *Kiemelés – E. I.*); „[Szabó Károly] bizonyos elgondolásait – főleg a hun–magyar rokonság kérdésében – a történettudomány nem igazolta, vagy mindmáig – mindenekelőtt a székelyek eredetéről szólva – erősen vitatja. Voltaképpen ezt az értékelést fogadja el, veszi át a *Magyarország a XX. században* című sorozat tudománytörténeti kötetének historiográfiai fejezetében Erős Vilmos is.” (48. p.) Ezzel a minősítéssel Bényei Miklós, akarva-akaratlanul sommás választ ad arra a kérdésre, miért nincs helye ma Szabó Károlynak a mainstream magyar történészek kánonjában. Ugyanakkor a szerző tanulmánya végén elismeri, hogy „Szabó Károly történetírói tevékenységének egy része [...] kiállta az idő próbáját.” (48. p.) Ennek egyik bizonyítéka az általa szerkesztett *Székely oklevéltár* első három kötete.

A másik nagy mű „a három RMK-kötet örökké példa a számunkra. Minél többet foglalkozunk ugyanis a régi nyomtatványok bibliografizálásával, annál nagyobb és megfejthetlenebb titok számunkra, hogyan is tudta Szabó Károly egy személyben összegyűjteni, rendszerezni és olyan magas színvonalon közkinccsé tenni a hazai res litteraria nyomtatott anyagát. Ma ez már lehetetlen vállalkozás volna!” – vallja P. Vásárhelyi Judit, a *Régi magyarországi nyomtatványok* (RMNy) munkacsoport tevékenységéről írt összegzésének bevezetőjében. (175. p.) Ha nem is egy személyben, de a munkacsoport maroknyi csapatát tekintve, most is heroikus küzdelem folyik. A kollégák, a neves elődök nyomdokain járva, mély szakmai elkötelezettséggel és alázattal, ugyanakkor magas szintű tudással folytatják a kutatásokat, illetve szerkesztik az RMNy újabb köteteit. A magyar retrospektív nemzeti bibliográfiának ez idáig négy vaskos kötete jelent meg, amelyben a magyarországi könyvnyomtatás kezdeteitől egészen 1670-ig 3696 tétel leírása

szerepel. Szabó Károly óta ismert, hogy a kitartó kutatások már a frissen ki-
nyomtatott kötet megjelenése pillanatától hozzák az újabb adalékokat. Ezeket a
tételeket, ahogy már az RMK köteteinek kiadása idején is, úgy most is elsősorban
a *Magyar Könyvszemle* publikálja. A beszámoló kétségkívül legizgalmasabb része
a prognózis: hány kötet van még hátra? A régi nyomtatványok időhatárát Borsa
Gedeonék Szabó Károlytól eltérően 1700-nál húzták meg. Az előzetes becslések
alapján még két kötet megjelenése várható, és a végső tételszám meghaladja majd
a hatezret! Összegzését P. Vásárhelyi Judit a 16–17. századi hagyományok szel-
lemében, a kálvinista liturgiából kölcsönzött szófordulattal élve zárja: „Ily mó-
don végezzük munkánkat mint »méltatlan bár, de elhívott szolgálók« és szolgálók
a Szabó Károly által meghatározott úton.” (187. p.) Ehhez mi sem kívánhatunk
mást, mint jó egészséget, sok erőt és kitartást, hogy évek múltával Szabó Károly
öröksége, a tőle megörökölt bibliográfia a ma tudásával kiegészülve méltó módon
teljessé váljon.

Szabó Károly-émlékkönyv / szerk. Szőnyi Éva. - Budapest : OSZK :
Gondolat : MKE, 2020. - 295 p. : ill. ; 20 cm. - (Nemzeti téka)

*Farkas Gábor Farkas: Az eltűnt Thuróczy nyomában.
A brünni kiadás példányainak provenienciájáról.
Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2020. 142 p.*

*„Az ország díszére”. A Corvina könyvtár budai műhelye.
Kiállítási katalógus. Szerk. Zsupán Edina,
Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2020. 488 p.*

*Az Országos Széchényi Könyvtár kiadásában megjelent kötetek
személyesen az OSZK könyvesboltjában (Budavári Palota F épület)
és a könyvtár webshopján keresztül vásárolhatóak meg.*

Nemzeti Kulturális Alap